

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ**

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

 Ланська С.П.
(підпис) (ПІБ завідувача кафедри)

«18» листопада 2025 р.

«Державна міграційна політика як важіль
конкурентоспроможності економіки»

Кваліфікаційна робота здобувача вищої
освіти другого (магістерського) рівня
вищої освіти освітньо-професійної
програми «Управління персоналом та
економіка праці»

(назва освітньо-професійної програми)

Сотника Владислава Максимовича

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

Науковий керівник:

Лелюк О.Ю., к.е.н.

(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання,)

Рецензент:

Збрицька Т.П., к.е.н.,

Одеський національний економічний
університет, доцент кафедри управління
персоналом і економіки праці

(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання, місце
роботи)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «добре» 88 (В)

Секретар ЕК
«19» грудня 2025 р.

Київ – 2025

**МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ**

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

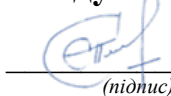
Шифр та назва спеціальності 051 «Економіка»

Освітньо-професійна програма Управління персоналом та економіка праці

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри к.екон. наук, доцент,

(науковий ступінь, вчене звання)

Світлана ЛАНСЬКА

(ПІБ завідувача кафедри)

«11» лютого 2025 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Сотника Владислава Максимовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Державна міграційна політика як важіль конкурентоспроможності економіки»

керівник роботи Лелюк Ольга Юріївна, к.екон.наук

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Маріупольського державного університету від
«30» грудня 2024 р. №884

2. Строк подання здобувачем роботи листопад 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет)

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних основ та розробка науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної міграційної політики в умовах конкурентоспроможного економічного середовища

Об'єктом дослідження є державна міграційна політика.

Предметом дослідження є теоретичні, науково-методичні та практичні аспекти державної міграційної політики в умовах конкурентоспроможного економічного середовища.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1: Розкрити теоретико-методологічні засади дослідження державної міграційної політики як чинника конкурентоспроможності економіки.

Розділ 2: Проаналізувати міжнародні міграційні процеси в контексті конкуренції за людські ресурси.

Розділ 3: Визначити аспекти формування державної міграційної політики в умовах посилення економічної конкурентоспроможності.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1			
2			
3			
Висновки, список джерел, додатки			

6. Дата видачі завдання: «11» лютого 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	дослідити еволюцію концепцій міжнародної міграції в сучасних умовах	березень-квітень 2025 р.	<i>виконано</i>
2	охарактеризувати конкурентоспроможність економіки: складові та чинники впливу	березень-квітень 2025 р.	<i>виконано</i>
3	узагальнити теоретичне підґрунтя формування державної міграційної політики	травень 2025 р.	<i>виконано</i>
4	проаналізувати та оцінити глобальні процеси міграції у світовій економіці	червень 2025 р.	<i>виконано</i>
5	визначити місце України в міжнародних міграційних процесах	серпень 2025 р.	<i>виконано</i>
6	Дослідити світовий досвід формування міграційної політики як чинника конкурентоспроможності країни	вересень 2025 р.	<i>виконано</i>
7	оптимізувати регулювання міграційних процесів як складової підвищення конкурентоспроможності економіки	вересень 2025 р.	<i>виконано</i>
8	охарактеризувати напрямки формування державної міграційної політики України	жовтень 2025 р.	<i>виконано</i>

Здобувач

Сотник В.М.
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник роботи

Лелюк О.Ю.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Сотник В.М. Державна міграційна політика як важіль конкурентоспроможності економіки. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) спеціальності 051 «Економіка» ОПП «Управління персоналом та економіка праці». Маріупольський державний університет, Київ, 2025.

У роботі представлено результати вивчення теоретичних основ дослідження міжнародної міграції як важеля конкурентоспроможності економіки та розробки науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної міграційної політики в умовах конкурентоспроможного економічного середовища.

В роботі досліджено еволюцію концепцій міжнародної міграції в сучасних умовах, визначено складові конкурентоспроможності економіки та чинники її впливу, охарактеризовано теоретичне підґрунтя формування державної міграційної політики. Робота містить аналіз глобальних процесів міграції у світовій економіці та окреслено місце України в міжнародних міграційних процесах. В роботі систематизовано світовий досвід формування міграційної політики як чинника конкурентоспроможності країни, обґрунтовано концептуальні напрямки оптимізації регулювання міграційних процесів як складової підвищення конкурентоспроможності економіки, а також визначено напрямки формування державної міграційної політики України.

Ключові слова: міграція, міжнародна трудова міграція, міграційна політика, глобалізація, конкурентоспроможність економіки.

SUMMARY

Sotnyk V.M. State Migration Policy as a Lever of Economic Competitiveness. – Qualified Master's Thesis as a manuscript.

Qualified Master's Thesis for the degree of Master (Second Level of Higher Education) in Specialty 051 “Economics”, Educational Professional Program “Personnel Management and Labor Economics”. Mariupol State University, Kyiv, 2025.

The thesis presents the results of studying the theoretical foundations of international migration as a lever of economic competitiveness and the development of scientific and practical recommendations for improving the state migration policy in a competitive economic environment. The paper examines the evolution of international migration concepts in modern conditions, defines the components of economic competitiveness and factors influencing it, and outlines the theoretical basis for the formation of state migration policy. The work includes an analysis of global migration processes in the world economy and defines Ukraine's place in international migration. The thesis systematizes the world experience of shaping migration policy as a factor in a country's competitiveness, substantiates the conceptual directions for optimizing the regulation of migration processes as a component of enhancing economic competitiveness, and determines the directions for forming the state migration policy of Ukraine.

Keywords: migration, international labor migration, migration policy, globalization, economic competitiveness.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЧИННИКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ.....	9
1.1. Еволюція концепцій міжнародної міграції в сучасних умовах.....	9
1.2. Конкурентоспроможність економіки: складові та чинники впливу.....	21
1.3. Теоретичне підґрунтя формування державної міграційної політики....	29
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В КОНТЕКСТІ КОНКУРЕНЦІЇ ЗА ЛЮДСЬКІ РЕСУРСИ	39
2.1. Оцінка глобальних процесів міграції у світовій економіці	39
2.2. Україна в міжнародних міграційних процесах	45
2.3. Світовий досвід формування міграційної політики як чинника конкурентоспроможності країни.....	52
Висновки до розділу 2	70
РОЗДІЛ 3 ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	72
3.1. Оптимізація регулювання міграційних процесів як складова підвищення конкурентоспроможності економіки	72
3.2. Напрямки формування державної міграційної політики України.....	81
Висновки до розділу 3	88
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94
ДОДАТКИ.....	104

ВСТУП

Актуальність теми. Поточний етап розвитку світової економіки відзначається планетарним масштабом міжнародних міграційних рухів, що відображає зростання взаємозалежності національних економік. Оскільки глобалізація набуває цілісного характеру, вона охоплює всі складові світового господарства і, за допомогою міжнародного поділу праці, перетворюється на основну передумову збалансованого економічного прогресу та підвищення конкурентоспроможності окремих країн.

З огляду на всеосяжну сутність глобалізаційних процесів міграційна політика кожної держави трансформується під впливом відповідних змін. Зменшується значимість географічних меж, модифікуються механізми постачання трудових ресурсів на ринки праці на всіх рівнях. Міграція сприяє стабільному функціонуванню ринку праці, вирівнюючи наявні трудоресурсні дисбаланси.

Тому дослідження змісту державної міграційної політики та її впливу на конкурентоспроможність економіки є надзвичайно актуальним завданням, вирішення якого сприятиме пошуку ефективних заходів щодо стабілізації міграційних рухів та розвитку економічних відносин як в середині України, так і за її межами.

Багатоаспектні дослідження змісту міграційних процесів, глобалізаційних трансформацій та їхній вплив на державну міграційну політику знайшли відображення у працях таких вітчизняних вчених, як М. Вербовий, Г. Заремба, С. Калініна, О. Малиновська, Л. Михайлишин, О. Пуригіна, О. Пустовойт, О. Риндзак, С. Сардак, М. Хайсал, К. Шиманська.

Незважаючи на достатньо велику кількість робіт провідних учених за досліджуваною проблематикою, необхідно відзначити, що недостатньо дослідженою частиною зазначеної проблематики є питання щодо розуміння змісту наявних міжнародних процесів міграції робочої сили з огляду на сучасний турбулентний стан економік. Зважаючи на це, визнана необхідною

потреба подальшого системного дослідження проблемних питань, що в свою чергу зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи, постановку мети і задач дослідження.

Об'єктом цього дослідження є державна міграційна політика.

Предмет дослідження – теоретичні, науково-методичні та практичні аспекти державної міграційної політики в умовах конкурентоспроможного економічного середовища.

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних основ та розробка науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної міграційної політики в умовах конкурентоспроможного економічного середовища.

Відповідно до мети в роботі поставлено і вирішено такі *завдання*:

- дослідити еволюцію концепцій міжнародної міграції в сучасних умовах;
- визначити складові конкурентоспроможності економіки та чинники її впливу;
- охарактеризувати теоретичне підґрунтя формування державної міграційної політики;
- проаналізувати глобальні процеси міграції у світовій економіці;
- окреслити місце України в міжнародних міграційних процесах;
- дослідити світовий досвід формування міграційної політики як чинника конкурентоспроможності країни;
- обґрунтувати концептуальні напрямки оптимізації регулювання міграційних процесів як складової підвищення конкурентоспроможності економіки;
- визначити напрямки формування державної міграційної політики України.

Методологічну основу дослідження складають фундаментальні положення економічної науки, публікації провідних українських та іноземних вчених з тематики дослідження. В роботі використано фундаментальні та

спеціальні методи дослідження, зокрема метод діалектичного аналізу, аналізу й синтезу, метод наукового узагальнення, статистичного аналізу та ін.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, дані Державної служби статистики України, аналітичні матеріали Організації Об'єднаних Націй, Міжнародної організації праці, монографічні та періодичні наукові видання.

Наукова новизна роботи полягає у поглибленні теоретичних і науково-методичних основ дослідження державної міграційної політики та визначенні організаційно-економічних засад регулювання міграційних процесів як фактору впливу на конкурентоспроможність економіки, зокрема розроблено комплексний підхід до регулювання міжнародної трудової міграції, а також запропоновано ключові напрямки формування державної міграційної політики України.

Практичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати дослідження сприятимуть розвитку підходів щодо підвищення ефективності державної міграційної політики в умовах конкурентоспроможного розвитку економіки.

Кваліфікаційна робота є результатом самостійної роботи автора.

Публікації. За результатами дослідження автор брав участь у Декаді студентської науки у березні 2025 р.

Наукові результати роботи відображено у науковій публікації (Додаток А):

Сотник В. Міграційна політика розвинених країн: досвід США. *Дебют: Збірник тез доповідей студентів економіко-правового факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2025* / За заг. ред. д.політ.н., проф. Трофименка М.В., к.пед.н., доц. Демидової Ю.О. Київ, 2025. 176 с. С. 144-146.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг роботи становить 103 сторінки, включаючи 14 таблиць, 17 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЧИННИКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ

1.1. Еволюція концепцій міжнародної міграції в сучасних умовах

Дослідження міжнародної міграції робочої сили є фундаментальною передумовою для розуміння економічних та соціальних процесів, що формують глобальну конкурентоспроможність. У ХХІ ст. під впливом інтенсивної глобалізації, демографічних дисбалансів та безпекових криз (включно з війною в Україні), міграційні потоки набули безпрецедентної складності. Це, у свою чергу, вимагає від економічної науки постійного перегляду та вдосконалення теоретичних моделей.

Міграцією робочої сили називається переміщення працездатного населення із одних країн в інші терміном більше ніж на один рік, викликане причинами економічного, політичного чи іншого характеру [4].

Трудова міграція населення – це сукупність усіх форм територіального переміщення населення, пов'язаного з трудовою діяльністю на території іншої країни, форма експорту й імпорту робочої сили [3, с.131].

Узагальнивши ці поняття, можна надати визначення *міжнародній трудовій міграції* як процесу переміщення працездатного населення через національні кордони з метою зміни місця роботи та проживання на термін, що, як правило, перевищує один рік. Це ключовий елемент мобільності людського капіталу в умовах глобалізації.

Розмаїття економічних, соціальних та інституційних чинників, що керують міграційними потоками, зумовило необхідність їхньої чіткої класифікації та типізації. Адже для розробки ефективної та цільової державної міграційної політики критично важливим є розуміння характеру, тривалості та

якісного складу цих потоків. Саме тому, необхідно систематизувати ключові ознаки та види міжнародної трудової міграції, що представлено у таблиці 1.1.

Концептуальні основи міжнародної міграції визначаються економічними теоріями, які еволюціонували від простих неокласичних пояснень, що ґрунтувалися виключно на різниці в заробітній платі, до складних соціально-економічних моделей. Сучасні підходи враховують не лише макроекономічну нерівність, а й стратегії мінімізації ризиків на рівні домогосподарств, роль соціального капіталу (мереж) та сегментацію ринку праці.

Саме тому, для формування ефективної державної міграційної політики як чинника економічної конкурентоспроможності, необхідний глибокий аналіз еволюції цих концепцій. Це дозволить відійти від однофакторного сприйняття міграції та інтегрувати найбільш релевантні теоретичні положення для розробки практичних механізмів управління людським капіталом.

Теоретична база міжнародної міграції залишається слабкою та фрагментованою. Як стверджує Д. Мессі із співавторами, теорія загрузла в концепціях XIX століття, і наразі існує лише розрізнений набір моделей, а не єдина, послідовна теорія. Ця ситуація призводить до того, що політичні рішення часто ґрунтуються на помилкових або суперечливих припущеннях, що є неприпустимим для питань міжнародного рівня [2].

З метою консолідації теоретичної бази, у 1993-1994 роках здійснили першу спробу сучасного узагальнення, класифікувавши шість ключових теорій: неокласична (Todaro, 1976), сегментованого ринку праці (Piore, 1979), світових систем (Sassen, 1988), кумулятивної причинності (Massey, 1990), нова економічна теорія та суспільного капіталу (Massey, Goldring, & Durand, 1994), чим було закладено основу для всеосяжної теорії XXI століття.

Таблиця 1.1.

Типологія міжнародної трудової міграції [1]

<i>Ознака класифікації</i>	<i>Типи міграції</i>	<i>Характеристика та приклади</i>
Просторові параметри	Зовнішня (Міжнародна)	Переміщення населення за межі національних кордонів.
	Внутрішньо-континентальна	У межах одного континенту (наприклад, між країнами ЄС).
	Між-континентальна	Переміщення між різними континентами (наприклад, між Європою та Америкою).
Часові параметри та зворотність	Постійна (Безповоротна)	Виїзд на постійне місце проживання до іншої країни.
	Тимчасова (Поверотна)	Виїзд на певний термін, зазвичай, більше одного року, з наміром повернення.
	Сезонна (Кочова)	Виїзд на короткий фіксований період, пов'язаний з циклами виробництва (наприклад, збір врожаю).
	Маятникова	Регулярний або часто повторюваний виїзд на роботу в сусідню країну з поверненням додому щоденно/щотижнево (характерно для прикордонних районів).
Напрямки руху	Еміграція	Виїзд населення з країни походження.
	Імміграція	В'їзд іноземців до країни-реципієнта з метою проживання/роботи.
	Реєміграція	Повернення емігрантів на батьківщину.
Юридичний статус	Легальна (Організована)	Переміщення згідно з національним законодавством та міжнародними угодами (наприклад, за візовим режимом, офіційними контрактами).
	Нелегальна	Самовільне переміщення або порушення візового/імміграційного режиму.
Професійний та якісний склад	Кваліфікована (Міграція фахівців/ Brain Gain)	Переміщення висококваліфікованої робочої сили (наприклад, ІТ-фахівці, конструктори).
	Некваліфікована (Міграція низької кваліфікації)	Переміщення робочої сили для виконання простих робіт (наприклад, хатні роботи, чорнові будівельні роботи).
	Відплив інтелекту» (Brain Drain)	Міграція вчених, науковців та фахівців найвищої кваліфікації.
Характер організації	Добровільна	Непримусове переміщення з власної ініціативи.
	Примусова	Виселення за рішенням суду, або переміщення, викликане непереборними зовнішніми обставинами (хоча в даному контексті варто згадати біженство та переміщення, спричинене війною, як найбільш актуальні форми примусової міграції).
Обмеження на працевлаштування	Контрактна	Переміщення на основі попередньо укладеного трудового контракту, що регулює термін роботи та умови.
	Ділова	Міграція підприємців, менеджерів вищої ланки, пов'язана з інвестиційною або комерційною діяльністю.

Головне методологічне припущення, визначене на основі цього порівняння, полягає в тому, що *«...міжнародна міграція є результатом не браку ринкового розвитку, а самого розвитку ринків [14, с. 162]»*. Це підтверджується двома ключовими висновками: по-перше, мігранти прибувають не з бідних та ізольованих країн, а з тих, що переживають *швидкі зміни* внаслідок інтеграції у світові виробничі чи інформаційні мережі; по-друге, міжнародні відмінності у зарплатах не є *єдиним чи найбільш важливим фактором* міграційної мотивації.

Важливим фактором, що мотивує міжнародну трудову міграцію, є не тільки різниця в заробітних платах, але й потреба в самострахуванні мігрантів в умовах нових ризиків. У країнах, які тільки починають підключатися до глобального ринку, система державного страхування є застарілою або не існує. За таких обставин домогосподарства не можуть захистити себе від ризиків, які загрожують їхньому добробуту в результаті неповної зайнятості та безробіття.

Оскільки національні системи соціального захисту не покривають ризики безробіття, домогосподарства використовують трудову міграцію як механізм самострахування. «Розміщуючи членів сім'ї на різних ринках праці в різних географічних регіонах – всередині країни і за кордоном, – домогосподарство може диверсифікувати свій трудовий потенціал та сприяє зменшенню ризиків по доходам, так як умови на різних ринках праці мають дуже слабку або зовсім негативну кореляцію [14, с. 163]». Люди тимчасово мігрують з метою працевлаштування, щоб забезпечити фінансову стабільність вдома. Зароблені кошти вони переказують, диверсифікуючи ризики, та використовують для інвестування у місцеву економіку [15, с. 17].

Тенденція до багатфакторного пояснення міграції підкреслюється також тим, що позиція Д. Мессі здебільшого стосується категорії мігрантів «пошуку можливостей». Однак, у сучасному світі існує необхідність враховувати ще дві важливі категорії: «мігрантів виживання» (втеча від злиднів) та «мігрантів переслідування» (втеча від насильства чи військових конфліктів). Актуальність останньої категорії, до якої належать особи,

переміщені внаслідок збройної агресії проти України, вимагає формування окремих, не лише економічних, а й гуманітарних, механізмів політики.

Оскільки жодна з існуючих концепцій не здатна повною мірою пояснити всі рушійні сили та наслідки міжнародної міграції в умовах глобалізації, економічних диспропорцій та військових конфліктів, необхідна синтезована теоретична база. Таким чином, еволюція концепцій міжнародної міграції відображає перехід від лінійної залежності (виключно від різниці в заробітній платі) до комплексного, багаторівневого розуміння цього процесу [16].

Саме тому для подальшого аналізу та формування ефективної державної міграційної політики як чинника конкурентоспроможності економіки необхідно узагальнити та систематизувати ключові існуючі економічні концепції, їх предмет, рівень аналізу та основні тези (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Еволюція економічних концепцій міжнародної міграції [2, 15, 16]

Період / Напрямок	Основна теорія (ключові автори)	Рушійна сила міграції	Роль держави / наслідки
I Класичні та ранні економічні теорії	<i>Меркантилізм</i>	Забезпечення зростання продуктивних сил (залучення іммігрантів).	Держава має активно регулювати потоки для збільшення національного добробуту
	<i>Класична політична економія</i> А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус [18]	Елемент ринкового механізму факторів виробництва, що вирівнює попит/пропозицію.	Міграція є природним процесом, що сприяє економічному зростанню.
	<i>Кейнсіанство</i> Дж. М. Кейнс [17]	Регулюється сукупним попитом, а не лише ціною праці.	Державна політика визначає попит на робочу силу; міграція — основа конфлікту інтересів.
II Неокласичні / сучасні	<i>Неолібералізм / Просторово-міграційний баланс</i> С. Кестлс, М. Дж. Міллер [18]	Економічна нерівність (різниця у рівнях зарплати) між районами/країнами.	Міграція заповнює дефіцит робочої сили (особливо некваліфікованої) і є демографічним ресурсом.

Продовження таблиці 1.2

II Неокласичний	<i>Модель Тодаро-Гарріса</i> М. П. Тодаро, Дж. Р. Гарріс [5]	Ухвалення рішення базується на індивідуальних уявленнях мігрантів про вищий очікуваний дохід.	Рішення — раціональний індивідуальний вибір.
	<i>Теорія людського капіталу</i> Г. С. Беккер [6]	Міграція як інвестиція в людський капітал.	Досліджується крізь призму вигод та втрат окремої людини/домогосподарства.
III Структурні та сучасні теорії	<i>Теорія сегментованого ринку праці</i> М. Дж. Піоре [9], А. Портес [8]	Попит на вторинному ринку праці (низькооплачувані, непрестижні роботи), який не приваблює корінне населення.	Мігранти заміщують порожні ніші у вторинному секторі.
	<i>Нова економічна теорія міграції</i> О. Старк [7], Е. Тайлор [11]	Коллективне рішення сім'ї для мінімізації ризиків та подолання нестачі фінансових ресурсів.	Міграція — це механізм самострахування домогосподарств.
	<i>Теорія суспільного капіталу</i> Д. Мессі, Голдрінг, Дюран [11]	Соціально-інституційні механізми та інститути-посередники (державні, комерційні), які полегшують інтеграцію нових мігрантів.	Акцент на формальних та неформальних інститутах інтеграції.
	<i>Теорія міграційних мереж</i> Д. Мессі [11]	Сталі мережеві зв'язки (родичі, земляки) між країнами.	Мережі знижують витрати, забезпечують самовідтворення міграційних процесів та можуть чинити опір обмежувальній політиці.
	<i>Теорія кумулятивної причинності</i> Д. Мессі [11]	Вже існуюча міграція самопідсилюється, створюючи позитивний економічний ефект у країні-реципієнті.	Міграція створює кумулятивний ефект економічного розвитку та демографічної стабільності.
	<i>Теорія притягування-відштовхування</i> Е. Лі [10]	Інтенсивність залежить від факторів притягування (привабливість) та факторів відштовхування (стимули для виїзду), а також відстані та перешкод.	Базова концепція, що розглядає чинники на двох полюсах.
	<i>Теорія міграційних систем</i> М. Крітц, Л. Лім, Г. Злотнік [13], Д. Мессі [11]	Широкий спектр чинників, що формують стійкі міграційні системи, які охоплюють регіони та світову економіку.	Спроба поєднати різні концепції в єдину систему взаємозв'язків.
	<i>Теорія інституційного підходу</i>	Всебічна підтримка урядових та неурядових організацій, що сприяє легалізації міграційних потоків.	Державні та недержавні інституції формують міграційну поведінку населення.

Ранні економічні теорії міграції, що зародилися з XVII ст. до початку XX ст., розглядали рух робочої сили переважно як інструмент державної політики або як природний елемент ринкового механізму.

Меркантилісти розглядали залучення іммігрантів та стримування еміграції як інструмент забезпечення зростання добробуту країни та збільшення її продуктивних сил. Міграція тут оцінювалася через призму впливу на національне багатство (накопичення золота та активний торговельний баланс).

Англійська школа класичної політичної економії (зокрема, А. Сміт і Д. Рікардо) вважали рух трудових ресурсів між країнами природним елементом ринкового механізму факторів виробництва. Міграція, на їхню думку, сприяє економічному зростанню, оскільки впливає на попит і пропозицію робочої сили, від чого, своєю чергою, залежить і плата за працю. Однак, було висловлено застереження, що темпи приросту населення можуть перевищувати темпи приросту засобів до існування, що вимагає регулювання міграційних потоків.

Кейнсіанство відійшло від ринкової рівноваги, стверджуючи, що попит на робочу силу регулюється сукупним попитом, який визначається державною політикою. У цьому контексті, світовий ринок праці, сформований міграцією, може стати основою конфлікту національних інтересів різних держав.

Неокласичний та мікроекономічний аналіз знаменують собою перехід від макроекономічного погляду на міграцію як на елемент ринкового механізму до фокусування на раціональному виборі та індивідуальних рішеннях мігрантів та домогосподарств. Ці підходи пояснюють міграцію, виходячи з економічної вигоди та ефективності використання ресурсів.

Напрямок *«неолібералізм та просторово-міграційний баланс»* (С. Кестлс, М. Міллер) пояснює міграцію переважно через економічну нерівність – різницю в рівнях заробітної плати та економічного розвитку між країнами/регіонами походження та призначення. Згідно з цим підходом,

міграція є позитивним феноменом для приймаючої країни, оскільки вона заповнює дефіцит робочої сили, особливо у некваліфікованому секторі, де праця є непривабливою для корінного населення та мігранти виступають демографічним ресурсом, що є необхідним в умовах скорочення народжуваності у цих країнах.

Модель, розроблена М. Тодаро та Дж. Гаррісом, є класичним прикладом мікроекономічного підходу. Вона стверджує, що ухвалення міграційного рішення базується на індивідуальних уявленнях мігрантів про вищий очікуваний дохід (expected income), а не лише на поточному рівні заробітної плати. Мігрант розглядає переїзд як раціональний індивідуальний вибір, зважуючи різницю в заробітках та ймовірність знайти роботу.

Теорія людського капіталу (Г. Беккер) розглядає міграцію крізь призму інвестицій. Людина, її знання, вміння та досвід (людський капітал) є провідною роллю у виробничому процесі. Міграція є формою інвестицій у власний капітал, оскільки передбачає витрати (транспорт, адаптація, час пошуку роботи) та очікувані вигоди (вищий дохід, кращі умови життя). Рішення про міграцію приймається після оцінки балансу вигод та втрат окремої людини або домогосподарства, що робить його інвестиційно-раціональним кроком.

Структурні та сучасні теорії відходять від суто індивідуалістичного (неокласичного) пояснення міграції, натомість зосереджуючись на *системних чинниках, соціальних мережах та інституційних механізмах*. Ці підходи визнають, що міграційні потоки набувають внутрішньої інерції і не можуть бути повністю пояснені лише різницею в заробітних платах.

Теорія сегментованого ринку праці (М. Дж. Піоре, А. Портес) стверджує, що попит на мігрантів виникає у розвинених країнах через структурну потребу у вторинному секторі ринку праці. Цей сектор характеризується низькою оплатою, відсутністю престижу та стабільності, через що він не приваблює корінне населення. Таким чином, мігранти виконують функцію заміщення порожніх ніш.

Нова економічна теорія міграції (О. Старк, Е. Тайлор) розглядає міграцію як колективне рішення сім'ї (домогосподарства). Головна мета - мінімізація ризиків та подолання нестачі фінансових ресурсів на батьківщині, що робить міграцію механізмом самострахування в умовах недосконалих соціальних систем.

Теорія міграційних мереж (Д. Мессі) фокусується на сталих зв'язках між мігрантами, їхніми родичами та земляками. Ці мережі знижують фінансові та психологічні витрати, забезпечуючи самовідтворення міграційних процесів і, як наслідок, їхню стійкість навіть за наявності обмежувальної політики.

Теорія суспільного капіталу (Д. Мессі, Голдрінг, Дюран) доповнює мережевий підхід, акцентуючи увагу на соціально-інституційних механізмах (урядові та неурядові організації, комерційні інститути), які полегшують інтеграцію нових мігрантів.

Теорія кумулятивної причинності (Д. Мессі) постулює, що міграція є самопідсилювальним процесом. Вже існуючі міграційні потоки змінюють економічні та соціальні структури як країни-донора, так і країни-реципієнта, створюючи кумулятивний ефект і додаткові стимули для подальшої міграції.

Теорія притягування-відштовхування (Е. Лі) є базовою узагальнюючою концепцією, яка стверджує, що інтенсивність міграції залежить від балансу факторів притягування (у країні призначення) та факторів відштовхування (у країні походження), з урахуванням відстані та перешкод.

Теорія міграційних систем (М. Крітц, Д. Мессі та ін.) є спробою синтезувати всі концепції, розглядаючи міжнародні потоки як стійкі системи, що охоплюють країни імміграції, еміграції та світову економіку в цілому, формуючи єдиний комплекс взаємозв'язків.

Теорія інституційного підходу підкреслює, що міграційна поведінка населення значною мірою формується та підтримується урядовими та неурядовими організаціями (юридичні фірми, соціальні служби), що сприяє легалізації та організації міграційних потоків.

Систематизований огляд класичних, неокласичних та сучасних структурних теорій міжнародної міграції демонструє їхню еволюцію від простих економічних моделей до комплексних соціально-інституційних підходів.

Далі узагальнимо погляди провідних вітчизняних науковців, які формують теоретико-методологічне підґрунтя для дослідження державної міграційної політики в реаліях України (табл.1.3).

Вітчизняні науковці, аналізуючи міжнародну міграцію, акцентують увагу на її глобальному масштабі та практичній необхідності регулювання українському контексті:

Міграцію як вагомий фактор розвитку людства, що спричиняє кардинальні економічні та соціальні зміни у світі в умовах глобалізації, розглядає О. Малиновська.

Г. Заремба використовує теорію соціальних мереж, підкреслюючи, що міграційні потоки підтримуються постійними соціальними зв'язками (мережі), які знижують ризики для нових мігрантів.

Науковиця К. Шиманська пропонує концепцію «міграційної пари» для диференційованого аналізу, що дозволяє вивчати специфічний міграційний коридор між двома конкретними країнами з різним інституційним середовищем.

Критична думка щодо інституційного підходу М. Вербового акцентує увагу на подвійній ролі інститутів: вони можуть як сприяти легальній міграції, так і чинити опір або створювати умови для нелегальної міграції через тіньовий сектор.

У дослідженні С. Калініної, О. Беззубченко, О. Лелюк обґрунтовано імператив регулювання: необхідність удосконалення національних механізмів та розробки цілісної політики для збалансованого розвитку світового ринку праці.

При цьому, згідно з поглядами С. Калініної, С. Ланської, В. Подунай, трудова міграція є головним рушієм змін трудових ресурсного ландшафту і загострює проблему забезпечення країн робочою силою, що вимагає аналізу впливу міграційної політики на національне трудове забезпечення.

Таблиця 1.3

Погляди вітчизняних науковців на міжнародну міграцію

<i>Автор</i>	<i>Ключова теза та цитата</i>	<i>Акцент / Методологічний внесок</i>
О. Малиновська	«В умовах глобалізації світової економіки міжнародні міграції досягли безпрецедентних масштабів... Вони належать до найбільш вагомих факторів розвитку людства, спричиняючи кардинальні економічні, політичні й соціальні зміни [14, с. 5]».	Глобальний масштаб та фактор розвитку: Міграція як каталізатор кардинальних змін у світі, що вимагає переосмислення її ролі.
Г. Заремба	Наголошує на «постійності комунікацій, розвитку соціальних мереж та зв'язків мігрантів, подальших потенційних міграцій тощо [24, с. 42]».	Теорія соціальних мереж (Network Theory): Підкреслення ролі соціальних зв'язків та досвіду фактичних мігрантів у формуванні потенційних міграційних потоків та соціальній інтеграції.
К. Шиманська	Визначає термін «міграційна пара» як комбінацію країни походження та країни призначення, між якими сформувався міграційний коридор зі специфічними структурними параметрами та різним інституційним середовищем [25, с.135].	Концептуалізація «Міграційної пари»: Введення та опис терміну для диференційованого аналізу міграційних потоків (за обсягами, інтенсивністю, політикою еміграції/імміграції).
М. Вербовий	Інституційне середовище може не тільки сприяти міграції (підтримка), але й чинити суттєвий опір (через формальні / неформальні важелі). Неформальні інститути (тіньовий сектор) сприяють нелегальній міграції та її використанню у злочинних цілях. [22].	Розширення інституційного підходу: Акцент на подвійній ролі інститутів (як підтримка, так і опір) та важливості неформального середовища, включно з тіньовим сектором.
С. Калініна, О. Беззубченко, О. Лелюк	«Міграційні реалії, що склалися в світі, обумовлюють необхідність удосконалення національних регуляторних механізмів трудової міграції, розробки принципів цілісної глобальної міграційної політики, що сприятиме збалансованому розвитку світового ринку праці і використанню переваг глобалізації трудових ресурсного простору [20, с. 102]».	Імператив регулювання та збалансованості: Обґрунтування практичної необхідності дослідження для удосконалення національних регуляторних механізмів та формування цілісної міграційної політики. Підкреслення ролі політики у досягненні збалансованого розвитку та використанні переваг глобалізації
С. Калініна, С. Ланська, В. Подунай	«...міжнародна міграція змінює трудовий ландшафт і призводить до еволюції світового міграційного простору. Провідну роль у зростанні загальних масштабів міграційних переміщень відіграє трудова міграція, загострюючи проблему трудових ресурсного забезпечення країн [21, с. 21]».	Динаміка трудових ресурсного ландшафту: Обґрунтування того, що міграція є головним рушієм зміни глобального ринку праці та загострення проблеми забезпечення країн трудовими ресурсами. Слугує підґрунтям для аналізу впливу міграційної політики на національне трудове забезпечення

Таким чином, вітчизняна наукова думка поєднує світові теорії з потребою практичного регулювання, акцентуючи на мережевих зв'язках, інституційному впливі та стратегічному управлінні людським капіталом у глобальному просторі.

Для досягнення мети дослідження – оцінки державної міграційної політики як чинника конкурентоспроможності – необхідним є включення концепцій, що стосуються руху висококваліфікованого людського капіталу та стійкості зв'язків мігрантів з батьківщиною.

Сучасний аналіз міжнародної міграції неможливий без розгляду концепцій «Brain Drain» (відтік мізків) та «Brain Gain» (набуття мізків), які безпосередньо стосуються конкурентоспроможності економіки. Перша описує негативний вплив міграції висококваліфікованих фахівців на країну походження (втрата людського капіталу), тоді як друга фокусується на позитивних ефектах для країни-реципієнта, сприяючи її інноваційному та економічному зростанню. Ці концепції доповнюються ідеєю «Brain Circulation» (циркуляція мізків), яка пропонує більш оптимістичний сценарій, припускаючи можливість повернення висококваліфікованих мігрантів або їхню активну участь в економіці країни походження через дистанційну роботу чи консультативну діяльність [26].

Водночас, «теорія транснаціоналізму» [19] пояснює стійкість економічних, політичних та соціальних зв'язків мігрантів з країною походження, навіть коли вони проживають в іншій країні. Для України, в умовах воєнного стану, ця теорія набуває особливої актуальності, оскільки пояснює, як трудові мігранти та біженці продовжують підтримувати національну економіку через грошові перекази та інвестиції, забезпечуючи важливий фактор її фінансової стійкості.

Таким чином, еволюція концепцій міжнародної міграції відображає перехід від лінійної залежності до комплексного, багаторівневого розуміння

процесу, який охоплює індивідуальні, сімейні, інституційні та глобальні структурні фактори. Осмислення цього теоретичного масиву є необхідною методологічною базою для аналізу та оцінки державної міграційної політики України у світлі економічної конкурентоспроможності.

Отже, теоретико-методологічні засади дослідження міжнародної міграції дозволяють перейти до наступного етапу – визначення сутності та механізмів державної міграційної політики

1.2. Конкурентоспроможність економіки: складові та чинники впливу

Аналіз державної міграційної політики як чинника економічної конкурентоспроможності вимагає чіткого розуміння природи та рушійних сил самої конкурентоспроможності. Це поняття, що охоплює здатність країни ефективно використовувати свої ресурси для забезпечення сталого добробуту громадян, нерозривно пов'язане з процесами конкуренції. У сучасній економічній науці, де глобалізація стирає кордони, здатність економіки успішно функціонувати та розвиватися на світових ринках стає ключовою передумовою національної стійкості.

Оскільки концепція конкуренції не має універсального визначення в наукових джерелах, доцільно здійснити огляд її основних і найбільш поширених трактувань. Сам термін «конкуренція» походить від латинського слова *concurrentia*, що означає «змагання» або «зіткнення». Економічна думка розвинула це базове розуміння у кілька різних підходів, що класифікуються за різними критеріями (табл. 1.4).

Поняття «конкурентоспроможність» є одним із найбільш широкоживаних, але водночас не має однозначного загальновизнаного трактування в економічній науці. Це поняття застосовується виключно для опису явищ у ринкових економіках, що пов'язані зі змаганням за споживача.

Його використання є нерелевантним для аналізу монопольних ринків чи планово-централізованих економік [27, с. 10].

Таблиця 1.4

Класифікація критеріїв конкуренції (за Ф. Шерером і Д. Россом) [28]

<i>Тип критерію</i>	<i>Зміст трактування</i>	<i>Ключова сутність</i>
Поведінкове	Конкуренція розуміється як боротьба за гроші споживачів шляхом максимально повного задоволення їхніх потреб.	Зосередженість на суперництві між продавцями.
Структурне	Аналіз структури ринку для визначення ступеня свободи продавця і покупця, а також способу входу нових гравців на ринок.	Зосередженість на ринкових умовах та бар'єрах.
Функціональне	Конкуренція трактується як суперництво старого з новим (інновації, нові технології, нові продукти).	Зосередженість на динаміці та інноваціях.

Еволюція економічних поглядів на конкуренцію та конкурентоспроможність відображає перехід від простого державного контролю до складного інноваційного та структурного аналізу.

1. Класичний етап (XVII ст. – XIX ст.): на цьому етапі домінував погляд на конкуренцію як на механізм для досягнення рівноваги та збільшення національного багатства:

- меркантилісти (Т. Мен) розглядали конкуренцію як інструмент накопичення багатства через регульований торговельний баланс.

- представники класичної школи (А. Сміт, Д. Рікардо) вважали конкуренцію природним явищем, яке через вільну торгівлю та поділ праці (зосередження на порівняльних перевагах) забезпечує економічне зростання.

- марксистки (К. Маркс) єдині, хто бачив у конкуренції лише деструктивний фактор, що веде до монополізації та соціальних лих.

2. Структурний та неокласичний аналіз (кін. XIX ст. – поч. XX ст.): цей етап характеризується деталізацією ринкових структур.

- неокласики (А. Маршалл) зосередилися на дослідженні досконалої та недосконалої конкуренції як неминучого результату ринкового розвитку,

пов'язуючи конкурентоспроможність з максимальною ефективністю використання виробничих факторів.

- структурний підхід (А. Курно, Дж. Робінсон, Е. Чемберлін) заклав основи сучасного розуміння монополістичної конкуренції та олігополії, аналізуючи, як структура ринку та умови, що на ньому домінують, впливають на конкурентоспроможність.

3. *Інноваційний та функціональний етап (сер. ХХ ст. – сьогодення):* сучасний погляд на конкурентоспроможність акцентує на динаміці та інноваціях:

- еволюціонізм (Й. Шумпетер) відкинув цінову конкуренцію як головну, стверджуючи, що ключовим чинником є конкуренція за нововведення (інновації). Це функціональний критерій («суперництво старого з новим») Згідно з сучасними уявленнями, конкурентоспроможність країни – це, насамперед, здатність до продукування інновацій та ефективного створення багатства, а не лише до дешевого продажу товарів (табл.1.5).

Змісту та теоретичному розвитку концепції конкурентоспроможності приділили увагу численні визначні науковці з різних країн. Серед ключових дослідників, які зробили внесок у цю сферу, слід виділити британського вченого Р. Мартіна, австрійських економістів К. Айгінгера, С. Беренталер-Зібера, Й. Фогеля, американських теоретиків М. Дельгадо, К. Кетельса, М. Портера, С. Стерна, а також польських авторів Т. Сюдека та А. Завойську. На основі праць цих фахівців можна констатувати, що впродовж останніх п'яти десятиліть конкурентоспроможність переважно тлумачилася як потенціал, спроможність або перспективні можливості суб'єктів (компаній, секторів чи держав) успішно реалізовувати свої товари і послуги в умовах ринкового суперництва. Проте група дослідників, включаючи М. Дельгадо, К. Кетельса, М. Портера та С. Стерна, вказала на недостатню точність цих загальних формулювань. Вони наполягають, що сучасне розуміння конкурентоспроможності має зосереджуватися на чинниках, які є фундаментом для генерації багатства та поліпшення економічних результатів.

Таблиця 1.5

Еволюція поглядів на конкуренцію та конкурентоспроможність:
історичний аспект [29, 30, 31, 32]

<i>Етап, школа</i>	<i>Ключові автори</i>	<i>Основна теза щодо конкуренції</i>	<i>Джерело конкурентоспроможності країни</i>
Меркантилізм	Т. Мен, А. Монкретьєн	Конкуренція як механізм, що служить накопиченню багатства (золота) у країні.	Регулювання (протекціонізм), активний торговельний баланс.
Класична політична економія (рання)	П. Бугаільбер	"Економія невтручання та вільної конкуренції" (теорія).	Вільна дія ринкових сил, невтручання держави.
Класична політична економія	А. Сміт	Існує для збереження рівноваги на ринку. Кожна особа, переслідуючи власну вигоду, несвідомо реалізує суспільні вигоди.	Поділ праці та вільна торгівля (реалізація надлишкової продукції).
Класична політична економія	Д. Рікардо	Для функціонування держави необхідна ефективна міжнародна торгівля.	Концентрація на найефективніших сферах (порівняльні переваги) та експорт продукції з них.
Класична політична економія	Дж. Мілль	Підтримка протекціонізму та демпінгу для захоплення іноземних ринків.	Експорт та розвиток нових галузей промисловості.
Марксизм	К. Маркс	Конкуренція — найбільше лихо, що призводить до руйнування малого бізнесу та зростання монополій.	Усунення конкуренції (через революцію та соціалістичний устрій).
Неокласичний напрямок	А. Маршалл, Дж. Кларк, А. Пігу	Монополії є неминучим явищем через зростання обсягів виробництва та ринкову конкуренцію. Дослідження досконалої та недосконалої конкуренції.	Максимальна ефективність використання усіх факторів виробництва.
Структурний аналіз ринків	А. Курно, Дж. Робінсон, Е. Чемберлін	Заклали фундамент сучасного поняття чистої конкуренції, монополістичної конкуренції, олігополії та монополії. Акцент на аналізі структури ринку та умов, що на ньому домінують.	Конкурентоспромож- ність залежить від структурних переваг та ступеня свободи на ринку.
Еволюціонізм / інноваційний підхід	Й. Шумпетер	Головним є не конкуренція цін чи якості, а конкуренція за нововведення (інновації).	Здатність до продукування інновацій (нових технологій та товарів).

Таким чином, фокус переноситься з простої комерційної успішності (здатності «продавати») на ефективне створення доданої вартості та забезпечення тривалого економічного піднесення [27].

Незважаючи на відсутність єдиної універсальної дефініції, вітчизняна економічна думка активно розвиває концепцію конкурентоспроможності країни, адаптуючи світові підходи до національних реалій та стратегічних пріоритетів. Аналіз праць українських учених показує, що їхні трактування охоплюють не лише класичні економічні показники (положення на зовнішньому ринку, продуктивність), але й акцентують на динамічному стані, інноваційній основі, необхідності саморегулювання, сталому розвитку, високих соціальних стандартах та, що особливо важливо, на зв'язку конкурентоспроможності з національною безпекою та стратегічними інтересами держави.

Далі систематизуємо ключові трактування поняття «конкурентоспроможність країни», запропоновані вітчизняними науковцями, представленими в таблиці 1.6.

Узагальнення трактувань поняття «конкурентоспроможність країни» у працях вітчизняних науковців (А. Селезньов, І. Тараненко, Л. Антонюк та ін.) довело, що конкурентоспроможність розглядається як динамічний стан, що забезпечує стійке зростання, національну безпеку та інноваційний розвиток.

Така багатогранність концептуальних підходів, що охоплює *економічні, соціальні, політичні та інституційні* чинники, підтверджує, що для цілісної оцінки конкурентоспроможності недостатньо використовувати лише один показник.

Необхідно перейти до систематизації та аналізу індикаторів, які можуть адекватно відображати таку складну категорію. Таким чином, наступним етапом дослідження є визначення та класифікація *критеріїв оцінки конкурентоспроможності економіки*, які слугуватимуть основою для подальшої емпіричної оцінки впливу міграційної політики.

Таблиця 1.6

Підходи до трактування поняття «Конкурентоспроможність країни»
у працях вітчизняних вчених

<i>Автори</i>	<i>Трактування поняття «Конкурентоспроможність країни»</i>
Тараненко І., Новиков В.	«Динамічний стан, обумовлений якісними і кількісними характеристиками зовнішніх та внутрішніх факторів та умов, за якого забезпечується здатність до саморегулювання, самовідтворення, вдосконалення згідно з пріоритетами сталого розвитку і національного добробуту, національної безпеки та ефективної взаємодії з суб'єктами міжнародного економічного середовища [33]».
Синюченко М.	«Здатність її економіки в умовах вільної конкуренції виробляти товари і послуги, що задовольняють вимогам світового ринку, реалізація яких збільшує добробут країни й окремих її громадян і підвищує соціально-економічну оптимальність, яка виявляється у високому суспільному ефекті [34]».
Мунтіян В.	«Положення товаровиробників галузі в країні, що визначається їх здатністю протистояти конкуренції на внутрішньому і міжнародному ринках [35]».
Назиров К.	«Є головним показником стану економіки країни і перспектив її розвитку [36]».
Антонюк Л.	«Здатність країни створити таке національне бізнес-середовище... в якому вітчизняні товаровиробники можуть постійно розвивати свої конкурентні переваги... завдяки потужному економічному потенціалу, що забезпечує економічне зростання економіки на інноваційній основі, розвинутій системі ринкових відносин... [37]».
Ряба О., Шумило Н.	«Економічна категорія, яка характеризує стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури... на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів [38]».
Ходжаян А.	«Володіння властивостями, що створюють переваги для суб'єкта економічного змагання; як здатність конкурувати на ринках товарів та послуг; як спроможність досягати успіху у економічному суперництві [39]».
Диха М, Салій В.	«Є імперативом економічної політики та стратегії держави, яка прагне закріпитися в міжнародному поділі праці на стратегічних, з точки зору національних економічних інтересів, напрямках [40]».
Масляєва О.	«Конкурентоспроможність – це зумовлена економічними, соціальними політичними чинниками позиція країни або товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках. За умов відкритої економіки вона може визначатися і як здатність країни (підприємства) протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку і ринках інших країн[28]».
Пустовойт О.	«Висока конкурентоспроможність може бути притаманна країнам як із розвиненими економіками, так і з економіками, що розвиваються. Однак порівняння за рівнем міжнародної конкурентоспроможності таких країн інколи видається некоректним і непереконливим, тому що їхні фірми

	зазвичай не конкурують між собою, бо продають на світових ринках різні види продукції [27]».

Аналіз історичного розвитку економічної думки виявив, що ключові індикатори конкурентоспроможності на рівні фірм та держав з часом змінювалися. Традиційно, для оцінки використовувалися такі основні показники:

- *частка ринку*: співвідношення обсягу реалізації продукції до загального ринкового обсягу;
- *ефективність витрат*: відносно нижчі локальні витрати, пов'язані з виробництвом товарів чи послуг;
- *зовнішньоторговельний баланс*: наявність позитивного (бездефіцитного) торгового балансу або поточного рахунку платіжного балансу;
- *продуктивність*: валовий внутрішній продукт (ВВП) у розрахунку на душу населення.

У сучасній економічній науці окремі експерти пропонують більш глибокі та прогностичні критерії, серед яких:

- 1). *чистий експорт доданої вартості*: здатність країни чи регіону експортувати більше створеної доданої вартості, ніж імпортувати;
- 2). *очікувана продуктивність праці*: прогнозований рівень виробництва продукції на одну особу працездатного віку, що відображає потенціал одного працівника.

Таким чином, акцент зміщується з простих фінансових метрик та обсягів (як-от ВВП) на якість економічної структури, здатність генерувати інноваційну додану вартість та майбутній продуктивний потенціал [27].

Конкурентоспроможність економіки є комплексною категорією, яка охоплює кілька рівнів і елементів (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Складові конкурентоспроможності

<i>Рівень (суб'єкт)</i>	<i>Сутність</i>	<i>Основний індикатор оцінки</i>
Мікрорівень (фірма)	здатність окремого підприємства успішно конкурувати на внутрішньому та світовому ринках завдяки низьким витратам або унікальності продукту.	частка ринку, чистий прибуток, продуктивність праці.
Мезорівень (галузь/регіон)	спроможність галузі чи регіонального кластера створювати та підтримувати конкурентні переваги.	інноваційна активність, кластеризація, експортний потенціал регіону.
Макрорівень (країна)	здатність національної економіки забезпечувати стійке підвищення рівня життя населення та витримувати міжнародну конкуренцію.	світові рейтинги конкурентоспроможності (WEF, IMD), ВВП на душу населення, чистий експорт доданої вартості.

Таким чином, розгляд конкурентоспроможності як композитного поняття (що включає цінову та ціннісну складові) та його оцінка на трьох рівнях (мікро-, мезо- та макро-) демонструє, що вона є результатом складної взаємодії багатьох економічних, соціальних та інституційних умов.

Саме ці умови формують здатність економіки створювати цінність і успішно конкурувати. Для системного аналізу необхідно перейти від опису *результату* (тобто, самої конкурентоспроможності) до вивчення першопричин – ключових детермінант і чинників, що створюють, підтримують або руйнують конкурентні переваги країни.

Чинники, що визначають конкурентоспроможність національної економіки, зазвичай поділяються на чотири основні групи. Найбільш відома модель «Ромба конкуренції» М. Портера [41], що виділяє детермінанти, які мають постійно взаємодіяти для забезпечення стійкої конкурентної переваги (табл. 1.8).

Таким чином, людський капітал, що знаходиться на перетині факторних умов та державної політики, є ключовим чинником конкурентоспроможності,

а його ефективне управління через міграційну політику стає стратегічною необхідністю для забезпечення довгострокового зростання.

Таблиця 1.8

Ключові чинники впливу (детермінанти)

<i>Група Чинників</i>	<i>Суть Впливу</i>	<i>Приклади</i>
Факторні умови	Наявність і якість ключових ресурсів, необхідних для ведення бізнесу.	Природні ресурси, кваліфікація робочої сили, інфраструктура, людський капітал.
Умови попиту	Характеристики внутрішнього попиту, який стимулює компанії до інновацій та вдосконалення.	Вимогливі та насичені внутрішні споживачі, високі стандарти якості.
Споріднені та підтримуючі галузі	Наявність кластерів постачальників та суміжних галузей, що забезпечують синергію та обмін знаннями.	Розвиток ІТ-кластерів, автомобільних кластерів, якість постачальників.
Стратегія фірми, структура та суперництво	Умови, за яких компанії створюються, організовуються та управляються, а також рівень внутрішньої конкуренції.	Інтенсивна внутрішня конкуренція, прозорість ринку, ефективне корпоративне управління.
Додатковий чинник	Державна політика та випадкові події (війни, кризи, відкриття).	Створення сприятливого бізнес-клімату, міграційна політика, інституційна якість.

Як стверджує О. Масляєва, «проблема підвищення конкурентоспроможності стосується практично всіх сторін суспільного життя. Загострення конкурентної боротьби за збут продукції, за місце на ринку змушує країни (підприємства) постійно шукати нові резерви, вимагає вдосконалення технологій з метою створення більш якісних товарів» [28].

Отже, теоретичне обґрунтування сутності та чинників впливу на конкурентоспроможність економіки, ключовим з яких є людський капітал, створює необхідне підґрунтя для переходу до аналізу державної міграційної політики як інструменту стратегічного управління цим капіталом у світлі національних економічних пріоритетів.

1.3. Теоретичне підґрунтя формування державної міграційної політики

Внаслідок стрімких кількісних і якісних трансформацій світових міграційних процесів, спричинених глобалізацією, критично важливим стає посилення механізмів їхнього впорядкування для забезпечення організованого, безпечного та безконфліктного характеру переміщень. Ключовим інструментом управління цими потоками виступає міграційна політика, яку реалізують як національні держави, так і міжнародні об'єднання. Значущість цієї політики неухильно зростає, оскільки без розробки адекватної та проактивної стратегії неможливо ефективно використати значний позитивний потенціал міграції в інтересах економічного та соціального розвитку.

Більше того, здатність урядів якісно регулювати міграцію на національному рівні є обов'язковою умовою для успішної участі у міжнародному співробітництві, без якого неможливе ефективне управління цим багатостороннім глобальним процесом. З огляду на зростання обсягів, різноманітність та багатовекторність міжнародних переміщень, завдання держави щодо їхнього регулювання значно ускладнюються, при цьому дії урядів є обмеженими декларованими принципами поваги до прав людини та взятими на себе міжнародними зобов'язаннями. Тому питання змісту, сутності та особливостей міграційної політики привертає посилену увагу як з боку практикуючих політиків, так і академічної спільноти.

Аналіз визначень міграційної політики (МП), запропонованих вітчизняними вченими, свідчить про домінування комплексного, функціонального та управлінського підходів.

Погляди О. Риндзак та М. Хайсала є найбільш операційними та цільовими. Вони сходяться на тому, що МП – це комплекс заходів (законодавчих, економічних, організаційних), основна мета якого – регулювання міграційних потоків для формування необхідної інтенсивності та структури міграції відповідно до національних інтересів. По суті, це прямий управлінський вплив на рух населення.

Визначення, запропоноване О. Пуригіною та С. Сардаком, є більш деталізованим та системним. Вони трактують державну МП як систему правових, адміністративних та фінансових заходів, спрямованих на упорядкування міграційного простору та регулювання трудового міграційного руху. Акцент тут робиться на системності інструментів та їхній відповідності національним пріоритетам.

О. Малиновська пропонує найбільш інтеграційний підхід. Вона визначає МП як самостійний напрям державної політики, який, проте, тісно пов'язаний із соціально-економічною політикою та політикою народонаселення. Її визначення підкреслює подвійну функцію МП: вона одночасно виконує функції планування руху населення і контролю за стихійними переміщеннями (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Трактування поняття «міграційна політика» у працях вітчизняних вчених

Автори	Трактування (визначення) міграційної політики
О. Риндзак	«цілеспрямована діяльність органів державної влади щодо регулювання міграційних відносин, процесів і явищ, їх чинників, націлена на запобігання негативним наслідкам та використання потенціалу міграції в умовах реалізації євроінтеграційного вектора реформ,... реалізується у співпраці з міжнародними інститутами і за допомогою спеціальних заходів покликана сприяти соціально-економічному розвитку країни, підвищенню якості життя населення й цілісності соціуму [42, с. 72]»
О. Пуригіна, С. Сардак	«система правових, адміністративних, організаційно-фінансових заходів та інформаційного забезпечення... упорядкування міграційного простору, регулювання трудового міграційного руху... з позицій національних пріоритетів [43, с. 118]»
М. Хайсал	«комплекс законодавчих, економічних, організаційних та інших заходів, спрямованих на регулювання міграційних потоків у національних інтересах [44, с. 115]»
О. Малиновська	«самостійний напрям державної політики, який тісно пов'язаний з іншими її складовими... є елементом політики народонаселення і... частиною соціально-економічної політики... спрямована на планування руху населення, а з другого – виконує функції контролю за ним... [45, с. 68]»

Таким чином, українська наукова думка розглядає міграційну політику не просто як «шлагбаум», а як багатоаспектний, системний інструмент, інтегрований у загальну державну стратегію для управління людським капіталом і забезпечення національних пріоритетів.

Формування ефективної державної міграційної політики (ДМП) вимагає глибокого розуміння теоретичних моделей, що пояснюють взаємодію держави, міграційних процесів та економічних наслідків. ДМП є не лише набором адміністративних заходів, а й стратегічним інструментом, спрямованим на управління людським капіталом у світлі національних інтересів та забезпечення конкурентоспроможності економіки.

Теоретичні підходи до ДМП зосереджені насамперед на ролі та цілях держави у регулюванні міграційних потоків. Виділяють такі ключові концепції, представлені на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Ключові концепції державної міграційної політики [46]

З точки зору економічної науки, державна міграційна політика (ДМП) виходить за рамки простого контролю кордонів і перетворюється на ключовий елемент стратегічного управління людським капіталом країни.

Ця політика тісно пов'язана з низкою економічних теорій, що визначають її стратегічні цілі. Згідно з Теорією людського капіталу, мігранти розглядаються як носії кваліфікації та знань, переміщення яких безпосередньо впливає на продуктивність та інноваційний потенціал країни. Відтак, ДМП має бути спрямована на залучення висококваліфікованих фахівців (Brain Gain) та запобігання відтоку національних талантів (Brain Drain). Теорія сегментованого ринку праці вказує, що мігранти часто заповнюють вторинний сегмент ринку (роботи з низькою оплатою), забезпечуючи життєздатність критичних секторів економіки. Отже, стратегічне завдання ДМП полягає у регулюванні потоків для задоволення структурного попиту на робочу силу без спричинення тиску на заробітну плату корінного населення. Крім того, Концепція транснаціоналізму підкреслює, що мігранти підтримують стійкі економічні зв'язки з батьківщиною через грошові перекази та знання; це вимагає від ДМП створення механізмів для максимізації ремітенцій та стимулювання діаспорних інвестицій. Нарешті, оскільки Теорія кумулятивної причинності доводить, що міграція має самопідсилювальний ефект, політика мусить включати прогнозування та довгострокове планування потоків, щоб запобігти неконтрольованому чи небажаному кумулятивному ефекту в національній міграційній системі.

Державна міграційна політика реалізується через три основні групи інструментів (табл.1.10).

Державна міграційна політика (ДМП) – це комплексна система, що реалізує низку стратегічних функцій та цілей для ефективного управління людськими потоками та мінімізації ризиків.

Таблиця 1.10

Основні інструменти державної міграційної політики

<i>Інструменти</i>	<i>Виконання</i>	<i>Приклади реалізації</i>
Контрольно-регулятивні інструменти	Забезпечують вибірковий допуск мігрантів	Візова політика, квоти на трудову міграцію, прикордонний контроль, регулювання термінів перебування
Соціально - інтеграційні інструменти	Спрямовані на інтеграцію та адаптацію мігрантів у суспільстві	Програми вивчення мови, доступ до освіти та охорони здоров'я, механізми легалізації, політика протидії дискримінації
Економічні та фінансові інструменти	Стимулюють або обмежують економічну активність мігрантів	Податкові пільги для роботодавців, які наймають іноземців; державні програми підтримки репатріації висококваліфікованих кадрів.

1. *Основні функції міграційної політики* відображають головні напрями впливу держави на міграційні процеси:

– *регулююча*: полягає у впливі на міграційні потоки з метою їхнього упорядкування та досягнення бажаної інтенсивності, структури і напрямків руху населення.

– *контролююча*: передбачає контроль за розвитком міграційних процесів та їхніми наслідками, включаючи захист прав мігрантів і рішучу протидію нелегальній міграції та пов'язаним із нею правопорушенням.

– *дипломатична*: охоплює міжнародний рівень, передбачаючи пошук вирішення міграційних проблем шляхом міжнародної співпраці та укладення дво- або багатосторонніх угод.

– *інтегративна*: здійснюється у двох площинах:

внутрішня інтеграція: забезпечення адаптації та інкорпорації мігрантів у суспільство прийому.

зовнішня інтеграція: розроблення та реалізація узгодженої з іншими державами міграційної політики.

2. *Стратегічні завдання (цілі) ДМП* зазвичай реалізуються у чотирьох ключових сферах, що охоплюють увесь спектр міграційних викликів:

- *сприяння нормативній міграції*: забезпечення безпечного, законного та безперешкодного пересування працівників, спеціалістів, студентів та сімей, мінімізуючи труднощі та затримки для законних мігрантів.

- *регулювання неурегульованих потоків*: комплекс заходів, спрямованих на запобігання прибуттю осіб, яким відмовлено у в'їзді, скорочення неурегульованих міграційних потоків та ефективну боротьбу з правопорушеннями у міграційній сфері.

- *забезпечення захисту вимушених мігрантів*: надання захисту та допомоги особам, які залишили свої домівки (біженці, внутрішньо переміщені особи, жертви конфліктів), що включає сприяння як облаштуванню у місцях притулку, так і поверненню на батьківщину за умови нормалізації ситуації.

- *максимізація позитивного впливу на розвиток*: створення умов для використання міграції в інтересах суспільства та мігрантів, зокрема через:

- поглиблення інтеграції мігрантів у суспільство прийому;

- стимулювання грошових переказів (ремітенцій);

- заохочення повернення кваліфікованих мігрантів на батьківщину;

- зміцнення зв'язків із національними діаспорами;

3. Успішне впровадження ДМП вимагає наявності трьох взаємопов'язаних *механізмів*:

- *законодавче забезпечення*: розробка та прийняття законодавчих актів, які легітимізують цілі політики та забезпечують їх досягнення;

- *адміністративні структури*: створення органів управління, наділених владними повноваженнями, які відповідають за безпосереднє впровадження та виконання політики;

- *інформаційне забезпечення*: збір, опрацювання та розповсюдження максимально повної, вірогідної та зіставної міграційної статистики (як національної, так і міжнародної). достовірні дані (про ринки праці, ситуацію у країнах походження тощо) є критично важливими для прийняття адекватних

рішень та впливу на міграційну поведінку громадян. вітчизняні науковці підкреслюють, що реформування державного апарату має ґрунтуватися саме на глибоко усвідомлених теоретичних узагальненнях тенденцій розвитку об'єкта державного управління [45, с. 77].

Нормативно-правова база, що регулює міграційні процеси, зазвичай охоплює два основні сегменти. Перший блок фокусується на контролі за в'їздом до країни, тобто на правилах імміграційного контролю. Другий сегмент деталізує правовий статус, права та обов'язки іноземних громадян, які перебувають на території держави на законних підставах.

До міграційного законодавства висуваються загальні вимоги, притаманні праву: воно повинно бути прозорим, легкодоступним і недвозначним, уникаючи частих змін або надмірного посилення на внутрішні відомчі нормативи. Ідеальне законодавство має поєднувати гнучкість для розгляду нестандартних ситуацій з достатньою чіткістю, щоб мінімізувати суб'єктивні тлумачення. Критично важливою вимогою є включення обов'язкової процедури оскарження будь-якого рішення, прийнятого щодо мігранта, у незалежній судовій чи адміністративній інстанції [45, с. 78].

Отже, теоретичний аналіз доводить, що державна міграційна політика є багатофункціональним, стратегічно інтегрованим інструментом управління людським капіталом.

Висновки до розділу 1

У межах дослідження еволюції концепцій міжнародної міграції в сучасних умовах акцентовано увагу на змісті поняття «*міжнародна трудова міграція*», систематизовано ключові ознаки та види міжнародної трудової міграції, здійснено аналіз концептуальних основ міжнародної міграції, а також охарактеризовано складові еволюції економічних концепцій міжнародної міграції. З урахуванням систематизованого огляду класичних, неокласичних і сучасних структурних теорій міжнародної міграції зроблено висновок щодо їх трансформацій від простих економічних моделей до комплексних соціально-

інституційних підходів. Досліджено погляди українських науковців на міжнародну міграцію, приділено увагу огляду концепцій, що стосуються руху висококваліфікованого людського капіталу («Brain Drain», «Brain Gain», «Brain Circulation»). Обґрунтовано, що еволюція концепцій міжнародної міграції відображає перехід від лінійної залежності до комплексного, багаторівневого розуміння процесу.

Дослідження змісту конкурентоспроможності економіки, їх складових і чинників впливу засновано на аналізі підходів до класифікації критеріїв конкуренції, систематизовано історичні аспекти еволюції поглядів на конкуренцію та конкурентоспроможність, що дозволило обґрунтувати висновок, що цей процес відображає перехід від простого державного контролю до складного інноваційного та структурного аналізу. На основі систематизації підходів до трактування поняття «конкурентоспроможність країни», обґрунтовано, що вона розглядається як динамічний стан, який забезпечує стійке зростання, національну безпеку та інноваційний розвиток. Проаналізовано критерії оцінки конкурентоспроможності економіки, а також складові конкурентоспроможності на мікро-, мезо- та макrorівні, що дозволило виокремити ключові чинники впливу (детермінанти) та зробити висновок щодо значущості людського капіталу як ключового чинника конкурентоспроможності та забезпечення довгострокового зростання економіки.

При вивченні теоретичного підґрунтя формування державної міграційної політики проаналізовано підходи українських вчених до трактування поняття «міграційна політика», а також ключові концепції державної міграційної політики. Це дозволило зробити висновок, що державна міграційна політика виходить за рамки простого контролю кордонів і перетворюється на ключовий елемент стратегічного управління людським капіталом країни. Досліджено зв'язок державної міграційної політики з низкою економічних теорій (людського капіталу, сегментованого ринку, транснаціоналізму, кумулятивної причинності), що визначають її стратегічні цілі. Проаналізовано зміст

провідних інструментів державної міграційної політики, а також її основні функції, завдання та механізми реалізації, вимоги до нормативно-правової бази. Обґрунтовано, що в сучасних умовах державна міграційна політика є багатофункціональним, стратегічно інтегрованим інструментом управління людським капіталом.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В КОНТЕКСТІ КОНКУРЕНЦІЇ ЗА ЛЮДСЬКІ РЕСУРСИ

2.1. Оцінка глобальних процесів міграції у світовій економіці

Явище міжнародної міграції нині зростає у світовому масштабі і є ключовим проявом глобалізаційних процесів. Основою для виникнення міжнародних міграційних потоків є поточний демографічний стан світу: збільшення чисельності населення супроводжується помітними відмінностями в демографічних тенденціях, які залежать від рівня економічного розвитку конкретних країн (рис. 2.1).

Зокрема, за період із 1960 по 2020 рік спостерігалось таке зростання чисельності населення [47]: країни з високим рівнем доходу – збільшення у 1,6 раза (з 0,78 до 1,24 млрд осіб); країни з доходом вище середнього – зростання у 2,3 рази (з 1,20 до 2,77 млрд осіб); країни з доходом нижче середнього – приріст у 3,4 рази (з 0,91 до 3,12 млрд осіб); країни з низьким рівнем доходу – найбільше зростання – у 4,8 рази (з 0,14 до 0,67 млрд осіб).

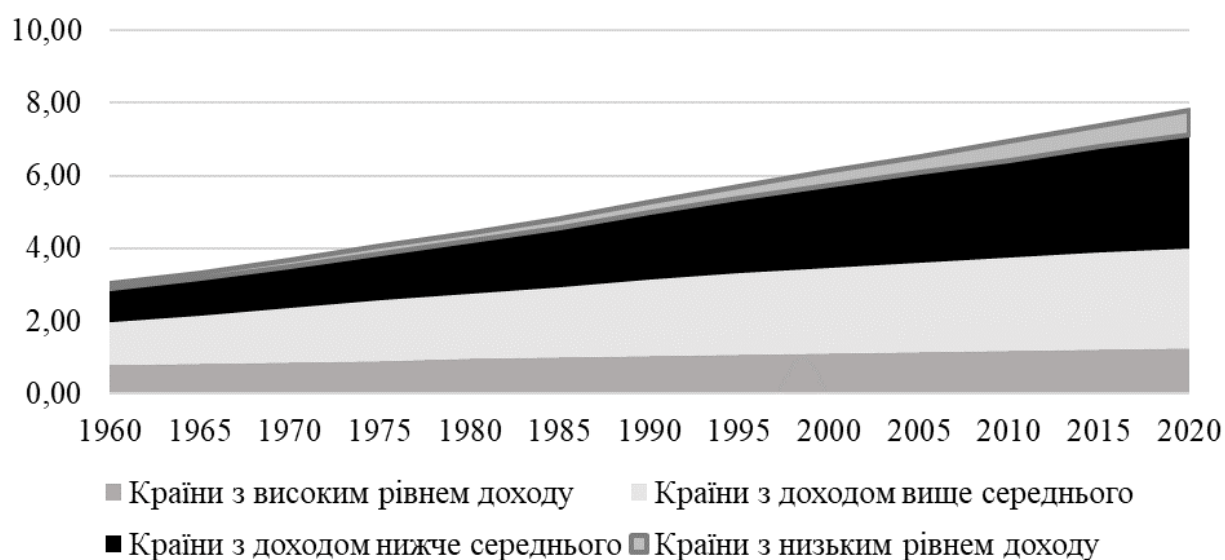

Рис. 2.1. Динаміка чисельності населення світу залежно від рівня доходу країн у 1960-2020 рр., млрд осіб [47]

Протягом останніх 60 років на тлі загального зростання населення світу фіксується стійка позитивна динаміка абсолютних показників міжнародної міграції. Станом на 2020 р. кількість осіб, які проживали в державі, що не є їхньою країною народження, сягнула майже 281 млн (рис. 2.2) [48, 49]. Цей показник значно перевищує попередні періоди: він на 128 млн більший, ніж зафіксовано у 1990 р. (коли мігрантів було 152 млн); це майже вчетверо більше порівняно з кількістю міжнародних мігрантів, зареєстрованою у 1960 р. (72 млн осіб).

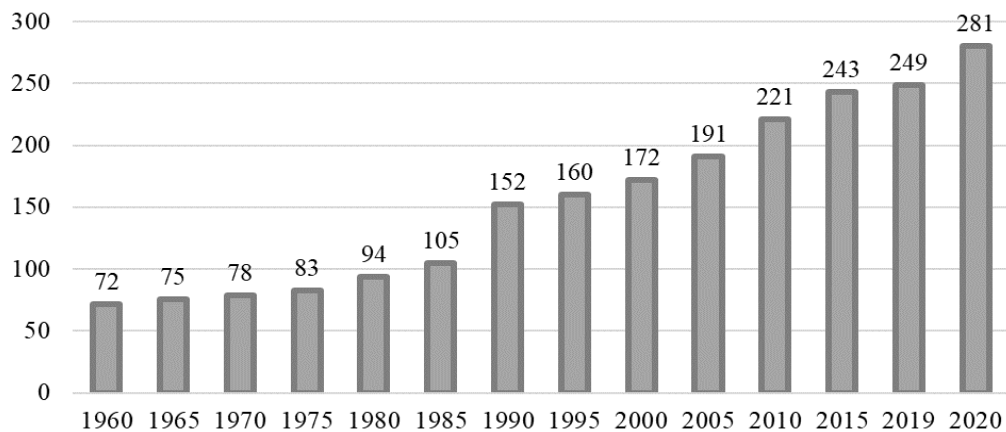

Рис. 2.2. Динаміка кількості міжнародних мігрантів у 1960-2020 рр., млн осіб [48]

Ключовим фактором, що визначає формування міжнародних міграційних потоків, є мотивація. Вона являє собою цілий комплекс мотивів, які спонукають людей до переміщення:

- *економічні мотиви*: прагнення знайти кращі умови для реалізації своєї трудової діяльності та здібностей;
- *безпекові мотиви*: необхідність евакуації, репатріації тощо;
- *політичні мотиви*: причини, пов'язані з політичними переслідуваннями або дискримінацією;
- *соціальні мотиви*: такі обставини, як укладання шлюбу, рекреація та ін.;

- *екологічні мотиви*: наслідки екологічних катастроф, або ж незадовільний стан навколишнього середовища;
- *форс-мажорні обставини* (непередбачувані події).

Характерною рисою глобальних міграційних потоків є стійка тенденція до збільшення притоку іноземців до держав із високим рівнем доходу. Про це свідчить аналіз розподілу мігрантів за групами країн, класифікованих відповідно до їхнього рівня доходів.

Протягом періоду з 1990 по 2020 рік кількість мігрантів у країнах із високим рівнем доходу зросла більш ніж удвічі – з 77,80 млн осіб до 175,81 млн осіб (рис. 2.3). Водночас, кількість мігрантів, що прямують до інших груп країн (з доходом вище середнього, нижче середнього та низьким доходом), залишається стабільною.

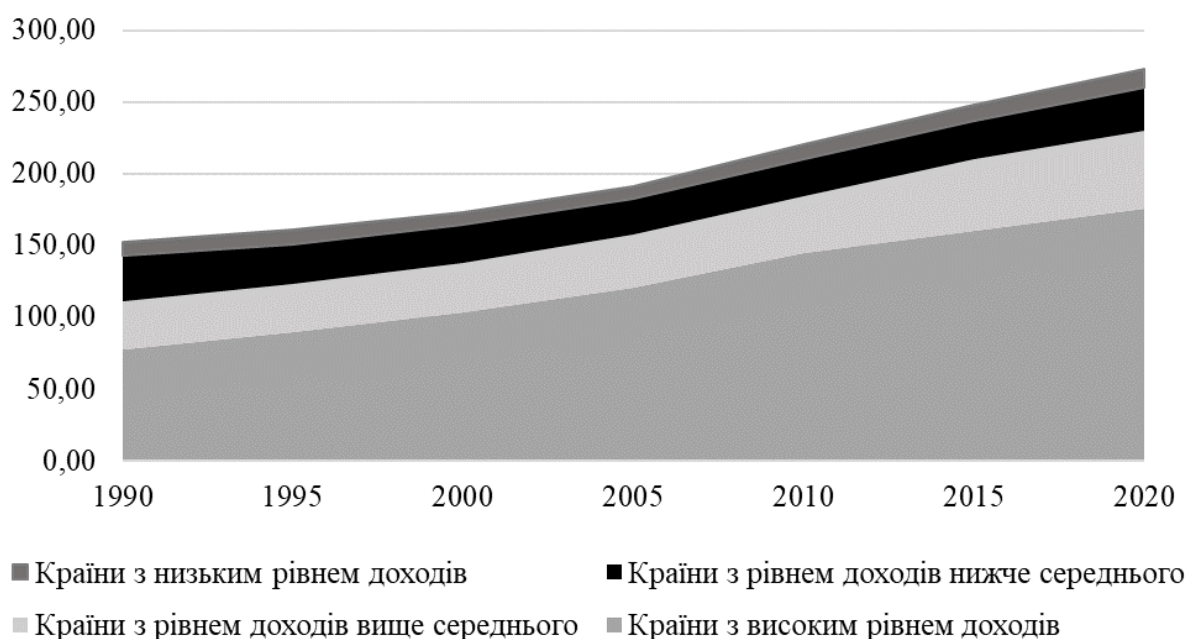

Рис. 2.3. Розподіл мігрантів за країнами призначення залежно від рівня доходу приймаючої країни, 1990-2020 рр., млн осіб [48]

Транскордонні переміщення населення відбуваються здебільшого через міграційні коридори – найактивніші напрямки між країнами походження та призначення. Незважаючи на те, що можливих пар країн є понад 40 000, значна частина міграції зосереджена у невеликій кількості коридорів. Наприклад, у

1970 р. 65% світової міграції проходило через 150 коридорів, а в 2020 р. ця частка становила вже 50%.

Серед основних сучасних міграційних коридорів виділяють:

- Мексика → США;
- Індія → Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) та Саудівська Аравія;
- Індія та Китай → США;
- Бангладеш → Індія;
- Філіппіни → США.

Крім традиційних, усталених маршрутів, існують додаткові великі коридори, які виникли внаслідок ситуацій вимушеного переміщення [50, с. 46]:

- Сирійська Арабська Республіка → Туреччина.
- Венесуела → Колумбія.
- Україна → Польща (з 2022 року).

Найбільші глобальні міграційні потоки спрямовані переважно до великих економік (США, Франція, РФ, ОАЕ та Саудівська Аравія). Зокрема, напрямок Мексика – Сполучені Штати Америки є найбільшим у світі коридором (рис. 2.4). У 2020 р. ним перемістилися майже 11 млн осіб.

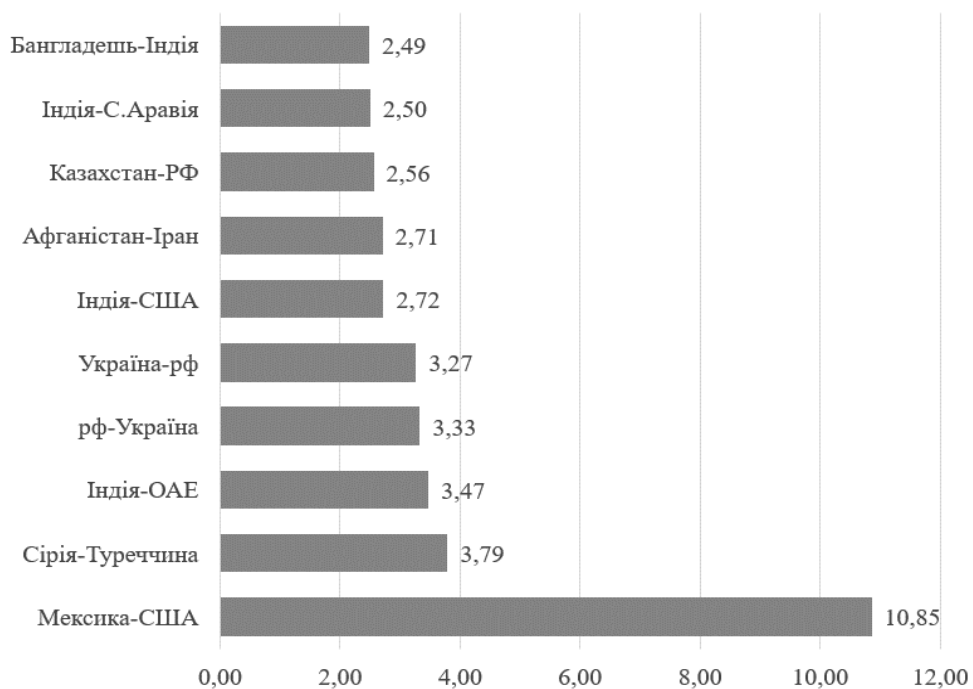

Рис. 2.4. Найбільші міграційні коридори у 2020 р., млн осіб [48]

Наступним за розміром, але не менш важливим, є міграційний коридор Сирійська Арабська Республіка – Туреччина. Він сформований переважно біженцями, переміщеними внаслідок громадянської війни, що триває в Сирії вже десятиліття [50].

Індія – Об’єднані Арабські Емірати – третій напрямок за величиною у світі (понад 3 млн осіб). Він складається головним чином із висококваліфікованих трудових мігрантів [51, с. 28].

Характерною рисою сучасних міжнародних переміщень населення є переважання трудової міграції у загальній структурі міграційних потоків. В умовах поглиблення глобалізаційних процесів, пошук роботи та професійна самореалізація розширюють свій просторовий діапазон, створюючи приховані передумови для подальших міграційних зрушень.

Згідно з офіційною статистикою Організації Об’єднаних Націй [47], у загальній чисельності міжнародних мігрантів у світі (281 млн осіб) на 2020 р. переважна більшість – 252 млн – це особи віком від 15 років і старше. Поступово зростає й абсолютна кількість економічно активних мігрантів (у віковій категорії від 15 до 70 років). При цьому, якщо розглядати їхню частку від загальної чисельності мігрантів, вона демонструє відносну стабільність: 78,9% у 1990 р. проти 81,5% у 2020 р. (рис. 2.5).

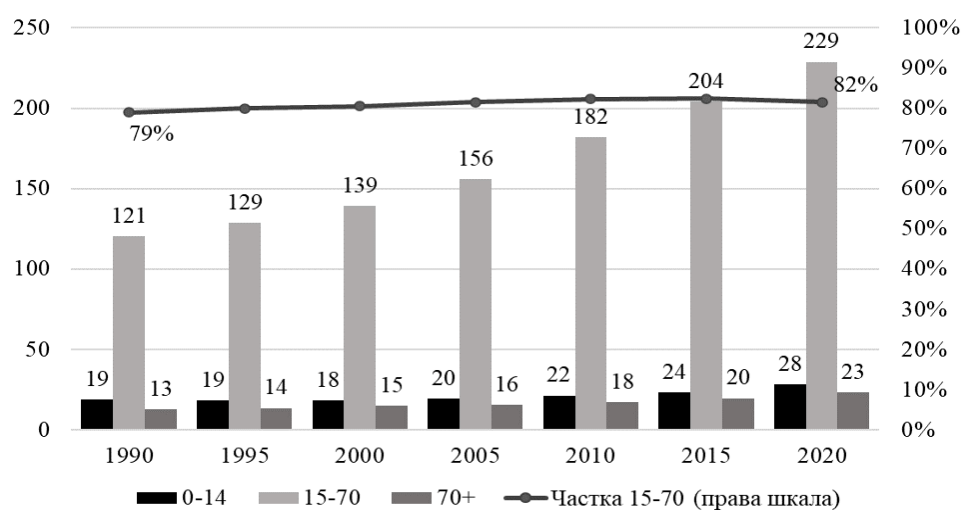

Рис. 2.5. Розподіл міжнародних мігрантів за віковими групами (млн осіб) та частка мігрантів віком від 15 до 70 років у загальній кількості мігрантів (%), 1990-2020 рр. [47]

Загальна чисельність міжнародних трудових мігрантів у 2020 р. сягнула 169 млн осіб. Це на 5 млн осіб, або на 3%, більше у порівнянні з показником 2017 р., і на 19 млн осіб, або на 12,7%, більше порівняно з даними 2013 року (рис. 2.6) [48, с. 20].

Рис. 2.6. Динаміка кількості трудових мігрантів (млн. осіб) та частка трудових мігрантів у загальній кількості мігрантів працездатного віку (%), 2013-2020 рр. [48, 49, 52]

Водночас, незважаючи на зростання абсолютної кількості трудових мігрантів, їхня частка серед усіх мігрантів працездатного віку стабільно скорочується: у 2013 р. ця частка становила 72,7%, у 2017 р. вона зменшилася до 70,0%, а у 2020 р. показник знизився до 69,0% [49, 52].

Таку тенденцію можна пояснити тим, що кількість мігрантів у працездатному віці постійно збільшується, проте їхня залученість до складу робочої сили країн призначення паралельно зменшується.

Зміни у показниках залученості міжнародних мігрантів до складу робочої сили зазвичай зумовлені тими самими факторами, що впливають і на місцеве (неемігрантське) населення. За прогнозами Міжнародної організації праці загальне зниження рівня участі в робочій силі, яке фіксується з 1990 р., триватиме принаймні до 2030 р. [49, 53].

Серед ключових детермінант, що впливають на цю ситуацію, виділяють: демографічні тенденції (насамперед, старіння населення у більшості економічно розвинених країн), технологічні зміни у виробничих процесах та корективи в імміграційній політиці держав. Щодо міжнародних мігрантів, до переліку чинників додаються такі специфічні перешкоди, як дискримінація на ринку праці, труднощі з працевлаштуванням, недостатнє володіння мовою приймаючої країни та обмежений доступ до процедур визнання здобутих навичок і кваліфікацій [54].

Скорочення участі мігрантів у робочій силі несе суттєві наслідки як для країн, що є джерелами мігрантів, так і для країн, що їх приймають. Для країн походження це може призвести до зниження обсягу грошових переказів (ремітенцій), які є критично важливими для країн, що розвиваються, оскільки допомагають подолати дефіцит валюти, збільшити внутрішні інвестиції та ефективно боротися з бідністю домогосподарств [55, 56]. Для країн призначення це потенційно обертається недоотриманням макроекономічних результатів (зокрема, обсягу ВВП), уповільненням економічного зростання та зменшенням внесків до системи соціального забезпечення.

2.2. Україна в міжнародних міграційних процесах

Для України проблематика міграційних процесів стає дедалі більш значущою, оскільки вони чинять істотний вплив на демографічний стан та соціально-економічний розвиток країни. Наша країна помітно відстає від більшості сусідніх європейських держав за рівнем та якістю життя своїх громадян. Саме цей фактор стимулює до переміщення в інші країни активну та мобільну частину населення, переважно молодого віку. Люди розглядають міграцію як спосіб вирішення не лише фінансових питань, але й як можливість для досягнення більш комфортного і стабільного життя.

Передумови формування значного еміграційного потенціалу та перетворення України на країну-експортера трудових ресурсів почали закладатися ще з другої половини XX ст. Серед цих чинників слід відзначити: високий професійний рівень молодих фахівців, їхню готовність до зміни місця проживання та зростаючий запит на покращення умов життя і праці в умовах історичних обмежень на вільне пересування [57, с. 46]. Попри здобуття державної незалежності, нова хвиля міграції українців зберегла масовий характер, притаманний попереднім періодам. Загальний стан відтоку населення з України продемонстровано на рис. 2.7.

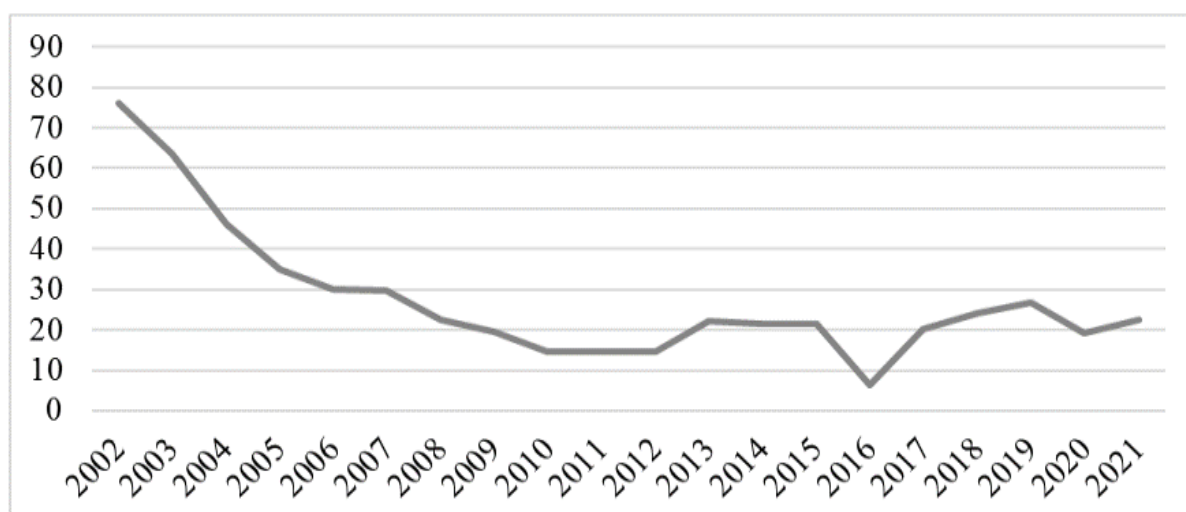

Рис. 2.7. Відтік населення з України в наслідок міграції (2002–2021 рр.), тис. осіб [57, с. 46]

Як свідчать дані, найвищий рівень відтоку населення припав на перші роки української незалежності. Найбільша хвиля еміграції розпочалася на початку 1990-х років, що було безпосередньо пов'язано з розпадом СРСР та подальшою економічною і політичною нестабільністю.

Особливу загрозу в усі часи становить масовий виїзд висококваліфікованих фахівців, відомий як інтелектуальна міграція (або «витік мізків»). Це явище є прямою загрозою для соціально-економічного та інтелектуально-інноваційного розвитку країни [57, с. 47].

Зважаючи на цю критичну ситуацію, держава потребує розробки та впровадження дієвих механізмів, реалізація яких забезпечить:

- формування висококваліфікованого наукового кадрового резерву;
- накопичення інтелектуального капіталу;
- підвищення науково-технічного потенціалу країни.

Ці кроки є ключовими інструментами для забезпечення конкурентних переваг, економічного та соціального прогресу в умовах стрімкого розвитку та поширення цифрової економіки [57, с. 47].

Починаючи з 2014 р., спостерігається збільшення масштабів трудової міграції. Цей ріст був спричинений впливом як внутрішніх соціо-політичних та економічних чинників, так і зовнішніх факторів.

Серед зовнішніх чинників найбільш вагомими є:

- зростання попиту на українську робочу силу у низці країн Європейського Союзу, особливо у Польщі, Чехії та Словаччині;
- процес демографічного старіння у цих країнах ЄС та відтоком їхньої власної робочої сили до більш економічно заможних держав;
- відповідне спрощення процедур та зміна умов працевлаштування для громадян України у цих країнах;

З огляду на це Україна була визнана одним із найбільш потужних донорів трудових ресурсів на європейському континенті [57, с. 46]. Така тенденція створює ризик виникнення у майбутньому серйозних довгострокових проблем для держави, зокрема: скорочення загальної чисельності населення, дефіцит робочої сили та висококваліфікованих фахівців, а також погіршення ключових економічних, демографічних та політичних показників [57, с. 46].

Не дивлячись на масштабний рух українців за кордон показово, що у 2020 р. до групи країн-лідерів призначення мігрантів входила Україна (рис. 2.8). До повномасштабного вторгнення до України їхали переважно з

пострадянських країн: з рф (3,3 млн), Білорусі (248 тис.), Казахстану (224 тис.), Узбекистану (222 тис.), Молдови (151 тис.) [49].

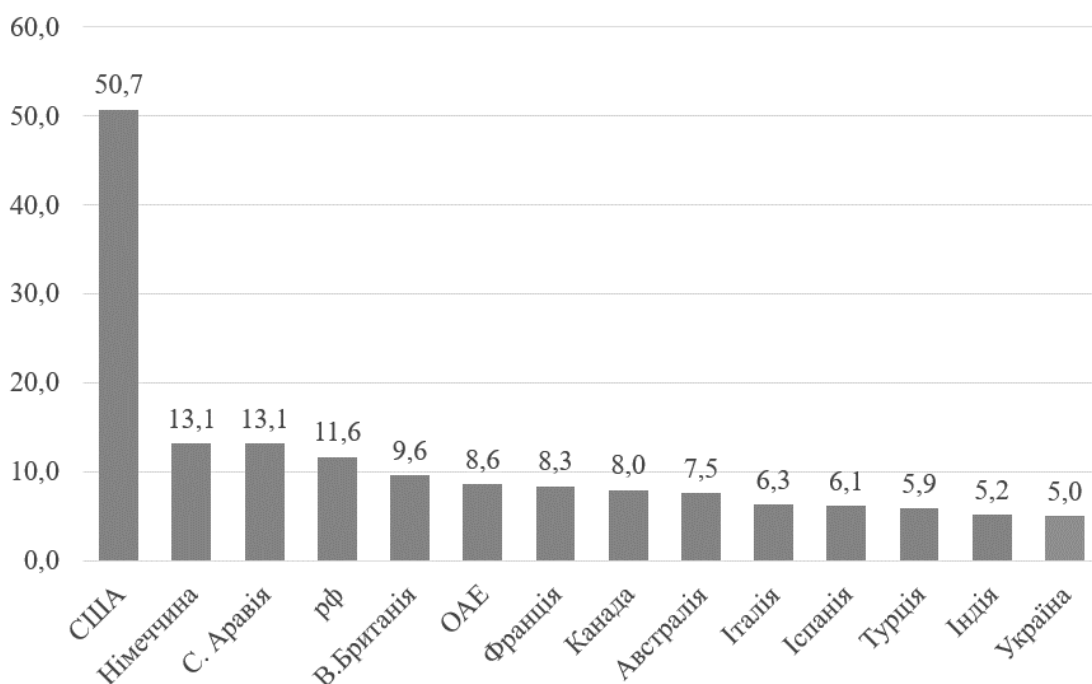

Рис. 2.8. Найбільші країни призначення мігрантів, 2020 р., млн осіб [49]

Повномасштабна військова агресія Росії проти України спричинила найбільшу міграційну кризу в Європі за останні роки.

До широкомасштабного вторгнення в Україні проживало 17,4 млн осіб працездатного населення (у т. ч. 8,3 млн – жінки, 9,1 млн – чоловіки). У 2021 р. частка емігрантів у загальній кількості працездатного населення становила 0,05%, що в 3 рази менше, ніж у 2002 р., частка іммігрантів у загальній кількості працездатного населення – 0,24% що в 1,3 рази більше, ніж у 2002 р. Отже, для національного ринку праці характерною була тенденція до збільшення пропозиції робочої сили завдяки іммігрантам на фоні зниження частки трудових ресурсів, які виїхали з України.

З початком війни ситуація на ринку трудових ресурсів радикально змінилась. На початок 2023 р. зафіксовано втрату Україною 5,5 млн осіб працездатного віку (30% всієї робочої сили): 1 млн осіб – мобілізовано, закордоном перебували 3,2 млн осіб, на тимчасово окупованих територіях опинилось 1,3 млн осіб працездатного віку (рис. 2.9). [58, с. 396]

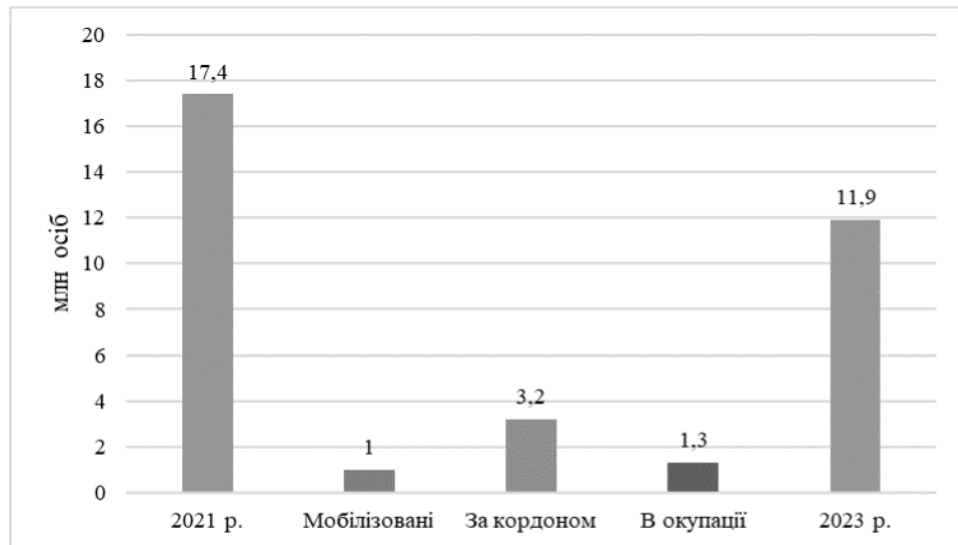

Рис. 2.9. Втрати серед працездатного населення України в наслідок війни, млн осіб [58, с. 396]

Загалом, згідно з дослідженням Інституту економіки та прогнозування НАН України, розгортання бойових дій змусило значну частину населення залишити свої домівки:

- ✓ 22% змінили місце проживання в межах України. Серед молоді віком 18–24 та 25–34 років цей показник досягає 36% та 34% відповідно;
- ✓ 6% населення України були змушені виїхати за кордон [57, с. 48].

Інтелектуальна еміграція чинить найбільш негативний вплив на економічну ситуацію держави, яка перебуває у стані військового конфлікту. Внаслідок року воєнних дій Україна різко втратила позиції у Глобальному індексі відтоку мізків (Global Brain Drain Index): з 81-го місця у 2022 р. країна опустилася до 4-го місця. Таким чином, Україна опинилася в одному ряду з такими країнами, як Палестина, Ямайка та Самоа. Цей факт переконливо свідчить про стрімке зниження рівня забезпеченості країни інтелектуальними ресурсами (табл. 2.1).

Ще до повномасштабної війни закордонні компанії мали значний інтерес до українських трудових мігрантів. Дослідження grc.ua вказують, що

найбільший попит серед європейських роботодавців був на ІТ-спеціалістів, а також на менеджерів із продажів, фахівців будівельної та промислової сфер, медичних та фармацевтичних працівників, працівників сільського господарства, складських робітників, зварювальників, слюсарів та водіїв. Після скасування карантинних обмежень виник дефіцит кадрів у сфері послуг (готелі, ресторани).

Таблиця 2.1

Динаміка Global Brain Drain Index (Індекс відтоку мізків) у 2022-2023 рр.

[58, с. 396]

Країна	2022р.		2023р.	
	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка
Австралія	177	0,4	177	0,4
Швеція	176	0,6	176	0,6
Канада	174	0,8	174	0,7
Данія	172	1,0	171	1
Сінгапур	167	1,6	169	1,3
Австрія	164	1,7	162	1,7
США	163	1,8	164	1,7
Велика Британія	157	2,4	157	2,4
Південна Корея	143	3,4	141	3,4
Китай	137	3,5	144	3,2
Польща	115	4,6	117	4,6
Болівія	78	5,9	87	5,6
Пакистан	79	5,9	80	5,8
Перу	80	5,9	81	5,8
Україна	81	5,9	4	8,9
Палестина	3	8,9	3	8,9
Ямайка	2	9,5	2	9,5
Самоа	1	10	1	10

Проте, українські біженці, ймовірно, не зможуть повністю компенсувати кадровий дефіцит у всіх перелічених галузях, оскільки структура пропозицій роботи для іноземних шукачів не відповідає портрету вимушено переміщених осіб. Наприклад, найбільша кількість біженців (59,7%) оселилася у Польщі (понад 2,8 млн осіб). При цьому близько 90% українців, які виїхали за кордон, – це жінки та діти. Чоловіки переважно залишаються в Україні через заборону на виїзд для осіб віком від 18 до 60 років під час воєнного стану (за невеликими винятками для певних категорій) [57, с. 48].

Зафіксовані міграційні зрушення вказують на те, що значний вплив громадян з України може спричинити низку проблем в економічному та соціальному секторах суспільства. Ці загрози можна класифікувати так:

1. *Падіння внутрішнього споживчого попиту.* Згідно зі звітом Міжнародної організації з міграції, оприлюдненим на початку квітня 2022 р., доходи внутрішньо переміщених осіб скоротилися у три рази порівняно з довоєнним періодом (при цьому третина таких сімей повністю втратила джерела доходу). Доходи громадян, які не змінювали місця проживання, в середньому скоротилися вдвічі (кожен п'ятий з них залишився без прибутку). Це свідчить про те, що загальні доходи українців зменшилися більш ніж удвічі. Якщо додати до цього зміну споживчих пріоритетів (населення економить та активно спрямовує кошти на підтримку армії й волонтерських ініціатив), то падіння внутрішнього попиту на традиційні товари та послуги можна оцінити щонайменше втричі.

2. *Непрогнозовані демографічні втрати та дефіцит кадрів у сфері освіти.* Неможливо точно передбачити кількість мігрантів, які остаточно не повернуться в Україну. За перші два місяці війни країну покинули понад 25% дітей та 20% дорослих жінок віком до 60 років. Хоча частина цих осіб вже повернулася, непрогнозована кількість залишиться на постійне проживання у Європі. Як наслідок, існує ризик втрати понад 10% українських школярів до початку нового навчального року. Це призведе до зниження навантаження на вчителів та викладачів вищих навчальних закладів, що, своєю чергою, спровокує зростання безробіття у освітній сфері.

3. *Посилення «Витоку мізків» (Brain Drain).* Проблема еміграції поглиблюється так званим «витоком мозку»: значна кількість компаній здійснили релокацію свого персоналу за кордон. Особливо успішно цей процес відбувся в ІТ-секторі, який в останні роки був важливим джерелом експортної валютної виручки України. Виїзд співробітників цих компаній, а також їхніх сімей, посилить дві вищезазначені проблеми.

Зазначені проблеми можуть призвести до значних демографічних втрат і, з часом, до економічного спаду. Тимчасовий захист у Європі дав українцям можливість зберегти життя та отримати працевлаштування. З огляду на досвід

попередніх міграційних хвиль до Європи, можна зробити певні припущення щодо українських мігрантів.

Попит спостерігатиметься на осіб із належною професійно-кваліфікаційною підготовкою, сучасним рівнем володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, обов'язковим знанням мінімум двох іноземних мов (англійської та мови країни перебування), які є адаптованими та толерантними до культури країни-реципієнта.

Переваги матимуть освітні мігранти, які здобуватимуть першу чи другу вищу освіту за кордоном із можливістю подальшого працевлаштування. Для решти мігрантів вірогідні зниження професійного статусу та значні труднощі у пошуку легального робочого місця [57, с. 48].

З метою мінімізації негативного впливу на економіку держави, першочерговим завданням є гарантування робочих місць та створення перспектив для гідної зайнятості як для осіб, які залишилися в країні, так і для тих, хто має намір повернутися додому. Протягом усього періоду воєнних дій і в часи повоєнної відбудови державні заходи, спрямовані на збереження та ефективне використання людського капіталу, повинні мати найвищу результативність. Ключовим елементом для залучення робочої сили до сфери зайнятості під час війни та економічного відновлення залишається забезпечення мобільності кадрів. Саме це визначає здатність адаптуватися до мінливих умов праці та допомагає задовольнити потреби підприємств у необхідній робочій силі.

2.3. Світовий досвід формування міграційної політики як чинника конкурентоспроможності країни

На поточному етапі розвитку міжнародна міграція є об'єктивною передумовою для формування цілісної світогосподарської системи. Це явище

спричинене як чинниками внутрішнього економічного розвитку окремих держав, так і загальними потребами глобального розвитку.

Протягом останніх десятиліть спостерігаються сталі тенденції у розподілі потоків між державами, звідки мігранти виїжджають, та державами, куди вони прибувають. Серед країн призначення мігрантів домінують економічно розвинуті держави. Зокрема, до десяти провідних країн протягом останніх 20 років незмінно входять такі країни (рис. 2.10): США, Німеччина, Велика Британія, Франція, Канада, Австралія.

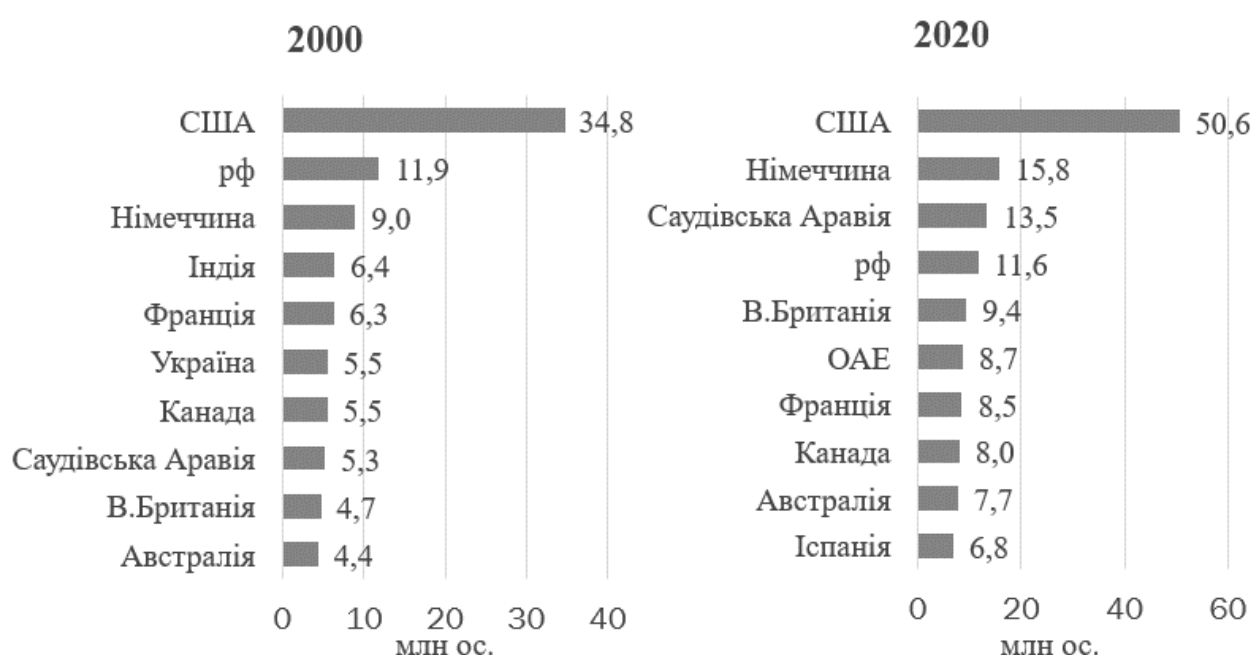

Рис. 2.10. 10 країн-лідерів за потоком мігрантів 2000 та 2020 р.,
млн осіб [48]

Розвинені країни зіштовхуються із загальним та структурним дефіцитом робочої сили, що є наслідком «демографічного переходу». Ця ситуація вимагає значної компенсаторної нетто-імміграції з метою підтримання чисельності їхнього економічно активного населення. Це, у свою чергу, стимулює активізацію міжнародної трудової міграції та спричиняє перерозподіл трудових ресурсів у глобальному масштабі.

У сучасних реаліях міжнародна трудова міграція набуває нових характеристик. Вона не лише є однією зі складових глобалізаційних процесів,

але й слугує інструментом вирішення економічних проблем, насамперед, для країн-реципієнтів. З огляду на це у світі сформувалася група країн, відома як країни «постійної імміграції»: США, Канада, Австралія, Нова Зеландія. Міграційна політика цих держав прямо націлена на заохочення довгострокового перебування мігрантів як основи для економічного зростання, хоча і з дотриманням численних умов. Ці країни входять до топ-10 приймаючих країн і мають різноманітний досвід втілення міграційної політики.

Важливість аналізу політики США, Канади, Німеччини та Франції (рис. 2.11) пояснюється тим, що, незважаючи на відмінності у їхній міграційній ситуації, вони мають спільні орієнтири державної міграційної політики.

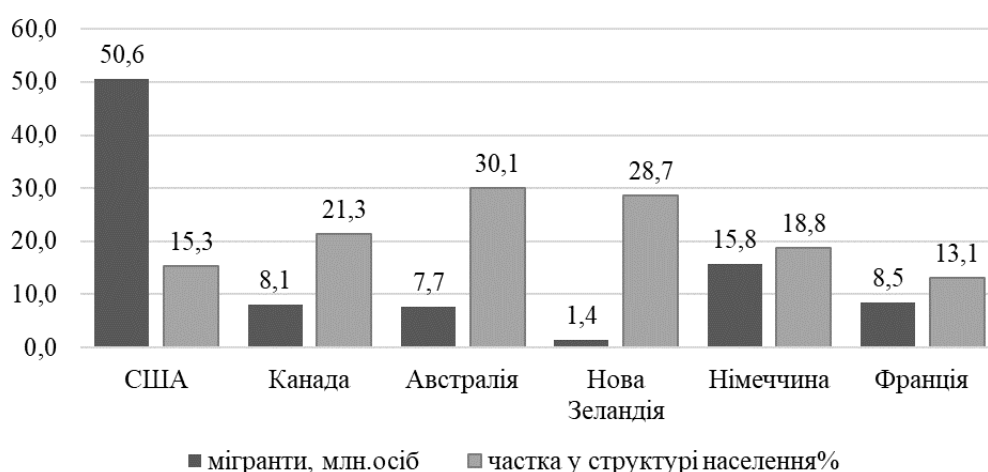

Рис. 2.11 Кількість міжнародних мігрантів в країнах «постійної міграції» в 2020 р. [48]

Масштабний характер міжнародної міграції відображає глобальні соціально-економічні трансформації. Прояви цих змін необхідно брати до уваги при формуванні та вдосконаленні державної міграційної політики України.

Вивчимо основні приклади міграційних політик деяких країн «постійної міграції».

Сучасна міграційна політика США являє собою складну структуру, яка поєднує сталі елементи з динамічними змінами, що відбуваються під впливом глобальних економічних трансформацій. При цьому основними завданнями цієї політики є захист національних інтересів, національна безпека та сприяння ефективній роботі національного ринку праці.

США є найбільшою приймаючою країною у світі для міжнародних мігрантів. У 2020 р. чисельність міжнародних мігрантів у США становила 50,63 млн осіб. Цей показник у 3,2 рази перевищував кількість мігрантів у наступній за рейтингом країні – Німеччині (15,75 млн осіб) (рис. 2.11).

Протягом останніх десятиліть кількість мігрантів у США постійно збільшувалася. За даними Міжнародної організації з міграції з 1990 по 2020 рік чисельність мігрантів у країні зросла більше ніж удвічі – на 117% або на 27,38 млн осіб (з 23,25 до 50,63 млн осіб відповідно) (рис. 2.12).

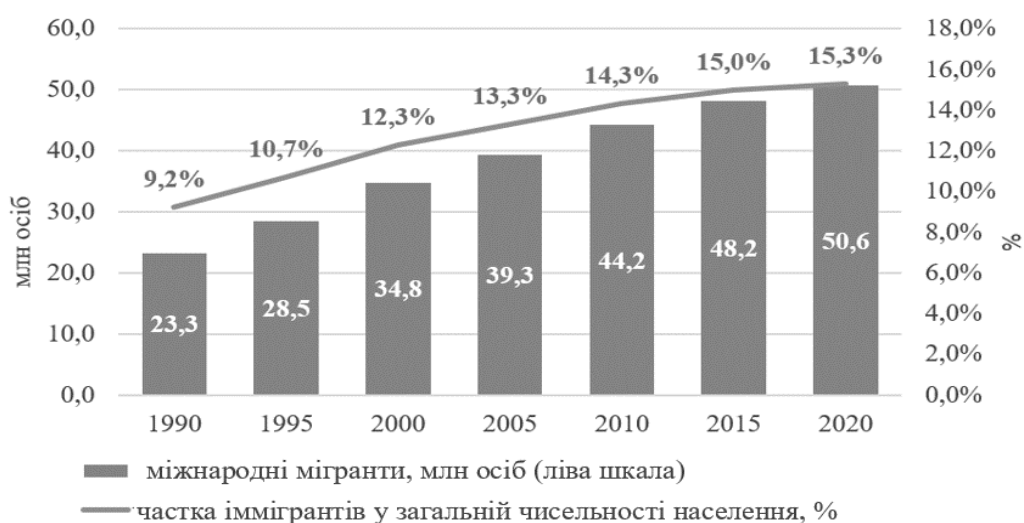

Рис. 2.12. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів та їх частки у структурі населення США, 1990-2020 рр., млн осіб, % [48]

Обсяги міграційних потоків до США регулюються візовою політикою, яка дозволяє громадянам певних держав відвідувати країну без необхідності оформлення візи за умови дотримання встановлених американським законодавством вимог.

Існує три способи здійснення безвізового візиту до Сполучених Штатів:

1. Програма безвізового в'їзду (VWP). Ця програма дає змогу більшості громадян або підданих країн-учасниць (табл. 2.2) подорожувати до США з метою туризму або бізнесу на термін до 90 днів без візи.

Таблиця 2.2

Перелік країн Програми безвізового режиму США [49]

1. Австралія	15. Латвія	29. Сінгапур
2. Австрія	16. Литва	30. Словаччина
3. Андорра	17. Ліхтенштейн	31. Словенія
4. Бельгія	18. Люксембург	32. Тайвань
5. Бруней	19. Мальта	33. Угорщина
6. В. Британія	20. Монако	34. Фінляндія
7. Греція	21. Нідерланди	35. Франція
8. Данія	22. Німеччина	36. Хорватія
9. Естонія	23. Нова Зеландія	37. Чехія
10. Ізраїль	24. Норвегія	38. Чилі
11. Ірландія	25. Південна Корея	39. Швейцарія
12. Ісландія	26. Польща	40. Швеція
13. Іспанія	27. Португалія	41. Японія
14. Італія	28. Сан-Марино	

Для цього мандрівник повинен мати дійсний дозвіл Електронної системи авторизації подорожей (ESTA) до початку поїздки та відповідати всім додатковим вимогам, включаючи ті, що були встановлені Законом про вдосконалення програми безвізового в'їзду та запобігання терористичним поїздкам (2015 р.).

2. Професійні працівники за угодою НАФТА.

3. Громадяни Канади та Бермудських островів. Громадяни цих країн мають особливий безвізовий режим:

- *громадянам Канади* не потрібна неімміграційна віза для поїздок до США, за винятком конкретних ситуацій (наприклад, посадові особи іноземних урядів, інвестори за договором, наречені та їхні діти);
- *громадяни Бермудських островів* не потрібна неімміграційна віза для поїздок тривалістю до 180 днів, за винятком окремих цілей (також, наприклад, посадові особи іноземних урядів, наречені та їхні діти).

Для громадян усіх інших країн, які не підпадають під умови безвізового в'їзду, а також у разі, якщо мета візиту передбачає тривалу імміграцію, обов'язковим є отримання візи. Повний перелік необхідних вимог та опис особливих ситуацій доступний на офіційному сайті Бюро Консульських Справ США [49].

На кількість віз, які видають Сполучені Штати, впливає не лише загальна федеральна міграційна політика, але й спеціальні програми, що відображають інтереси окремих штатів. Багато штатів прагнуть залучити іммігрантів, включно з новоприбулими, до складу своєї робочої сили через гостру нестачу кадрів, особливо у сфері охорони здоров'я (табл. 2.3.).

Все більше штатів визнають важливість іммігрантів для розвитку їхніх громад та інвестують у їхній добробут. Очікується, що за період 2016-2060 рр. частка населення США, народженого в Америці, зросте на 20%, тоді як прогнозований приріст частки населення іноземного походження становитиме 58% [55].

Загалом, міграційна політика США акцентує увагу на комплексності та багатоваріантності віз для охочих приїхати до країни. Деталізовані алгоритми отримання віз та їхня відповідність загальнонаціональним вимогам дозволяють ефективно функціонувати державній системі контролю міграційних переміщень з пріоритетом захисту національних інтересів.

Міграційна політика Канади реалізується на двох рівнях: як федеральному, так і провінційному. Чинне міграційне законодавство оперує концепцією впорядкованого потоку мігрантів, а сама система передбачає не лише контроль загальної чисельності прибулих, але й регулювання категорій осіб, які в'їжджають до країни. Йдеться, в першу чергу, про програми планової, врегульованої міграції [59].

Таблиця 2.3

Приклади ініціатив штатів щодо залучення іммігрантів

Залучення медичних працівників: <i>інтеграція медиків, які здобули освіту за кордоном, шляхом усунення бар'єрів.</i>	
штат Мен	створено комісію для вивчення питання інтеграції лікарів з іноземною підготовкою в систему охорони здоров'я штату
Меріленд	скасовано вимоги щодо легального статусу як обов'язкової умови для ліцензування, сертифікації чи реєстрації медичних працівників, що є вирішальним кроком у боротьбі з дефіцитом кадрів
Теннессі та Вірджинія	спрощено процес отримання професійних ліцензій для медиків, які пройшли міжнародну підготовку
Розширення доступу до освіти: <i>інвестування у майбутню робочу силу, тим самим забезпечуючи мігрантам рівний доступ до вищої освіти.</i>	
Юта	ухвалено закон, який розширює доступ до навчання в університетах штату для біженців, шукачів притулку, осіб з умовно-достроковим звільненням з гуманітарних міркувань, власників спеціальних імміграційних віз та осіб зі статусом тимчасового захисту;
Міннесота	запроваджено програму безкоштовного навчання в коледжах для студентів із низьким рівнем доходу, незалежно від їхнього імміграційного статусу. Усунення цих освітніх бар'єрів допомагає студентам повністю реалізувати свій потенціал і сприяє розвитку місцевої економіки.
Інтеграція робочої сили та підтримка: <i>створення спеціальних структур для допомоги новоприбулим в економічній інтеграції.</i>	
Північна Дакота	відкрито Управління легальної імміграції з метою допомоги місцевому бізнесу у наймі іммігрантів для вирішення проблем із робочою силою. Ця ініціатива отримала сильну підтримку обох партій;
Міннесота	при Департаменті зайнятості та економічного розвитку було засновано Управління у справах нових американців, яке надає новоприбулим доступ до програм розвитку робочої сили та економіки;
Аризона	створено Комітет з вивчення талантів нових американців для оцінки та усунення зайвих бар'єрів на шляху інтеграції робочої сили.

Продовження таблиці 2.3	
Розширення доступу до водійських прав: <i>розширення доступу до водійських прав для всіх жителів, незалежно від імміграційного статусу, щоб полегшити пересування на роботу, навчання та в інших справах</i>	
Міннесота	підписано закон, що розширює доступ до водійських прав для всіх жителів.
Род-Айленд	запроваджено картки водійських привілеїв для мешканців, які не можуть легально перебувати в США, але виконали податкові зобов'язання (подали декларацію про доходи за попередній рік або були заявлені як утриманці).

Джерело: побудовано на основі [50]

Визначальною рисою канадської політики є те, що імміграція слугує основою для забезпечення економічного зростання країни та використовується як інструмент для подолання таких викликів, як старіння населення та дефіцит робочої сили. Імміграція має вирішальне значення для канадської економіки: на неї припадає 90% зростання робочої сили [60].

Імміграція (рис. 2.13) забезпечує 90% приросту чисельності робочої сили та формує три чверті загального приросту населення (3,7 млн осіб). Наприклад, лише за 2022 рік населення Канади збільшилося більше ніж на 1 млн осіб. Цей показник став найвищим за всю історію спостережень, починаючи з 1957 р. При цьому майже весь зафіксований приріст (95,9%) був зумовлений міжнародною міграцією.

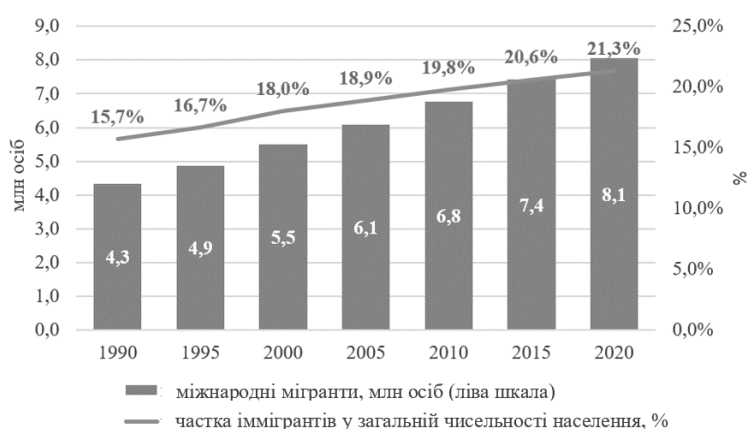

Рис. 2.13. Зміна чисельності мігрантів та їх частки у структурі населення Канади у 1990-2020 рр., млн осіб, % [47]

Імміграція в Канаді розглядається як стратегічний інструмент, спрямований на залучення кваліфікованих фахівців у ключові галузі (включаючи охорону здоров'я, виробництво та технології). Мета цієї стратегії – заздалегідь вирішити соціальні та економічні проблеми, які можуть виникнути в країні протягом наступних десятиліть.

Канада дотримується недискримінаційної та універсальної політики щодо допуску мігрантів. Основним законодавчим актом, що регулює імміграцію, є Закон про імміграцію та захист біженців.

Відповідно до канадського імміграційного законодавства [61], існують чотири основні класи для прийому іммігрантів:

1. Сімейний клас: дозволяє громадянам або постійним мешканцям країни спонсорувати членів своєї родини для в'їзду до Канади.
2. Економічний клас: призначений для заявників та їхніх сімей, від яких очікується внесок в економіку Канади.
3. Клас біженців: забезпечує прийом осіб, які тікають від переслідувань та/або тортур.
4. Клас «інші»: включає іммігрантів, яких приймають з міркувань співчуття або гуманності.

Канада використовує низку основних державних програм імміграції [62], серед яких:

Експрес-доступ (Express Entry) – програма імміграції для кваліфікованих працівників.

Програма провінційних номінацій (PNP) – дозволяє іммігрувати через номінацію однієї з канадських провінцій або територій.

Спонсорство сім'ї – передбачає імміграцію шляхом спонсорування родичів (дружина/чоловік, партнер, діти, батьки, бабусі/дідусі тощо).

Кваліфіковані працівники, відібрані Квебеком – програма для імміграції кваліфікованих працівників безпосередньо до провінції Квебек.

Атлантична імміграційна програма – програма для осіб, які закінчили навчання або працювали у провінціях Атлантичного регіону (Нью-Брансвік, Острів Принца Едуарда, Нова Шотландія або Ньюфаундленд та Лабрадор).

Особи, які здійснюють догляд – імміграція для тих, хто надає послуги з догляду за дітьми, людьми похилого віку або особами з медичними потребами, чи працює доглядальницею з проживанням у сім'ї.

Віза для початківців (Start-up Visa) – програма для імміграції через відкриття власного бізнесу та створення робочих місць.

Самозайняті – імміграція для осіб, які є самозайнятими у сфері культури або спорту.

Пілотна імміграційна програма для працівників сільського господарства та харчової промисловості – імміграція для роботи в конкретних галузях агро-продовольчої промисловості та за профільними професіями.

Шлях від тимчасового резидента до постійного резидента – обмежений у часі механізм отримання постійного проживання, орієнтований на певних тимчасових резидентів, які працюють у Канаді, та їхні сім'ї.

Пілотна програма економічної мобільності – імміграція для кваліфікованих біженців, які мають право на постійне проживання за програмою економічної мобільності.

Франкомовна імміграція – спеціальний напрямок для проживання, праці або навчання французькою мовою у франкомовних громадах за межами Квебеку.

Біженці – імміграція, призначена для біженців.

В Канаді впроваджені комплексні механізми для коригування та прискорення імміграційних процесів: з 2006 по 2010 рік діяли спрощені правила подачі заявок на імміграцію для кваліфікованих працівників та підприємців.

Таким чином, міграційна політика Канади формується під впливом особливостей її соціально-економічного розвитку і має на меті гарантувати

безперервність економічного зростання, беручи до уваги прогнозовані зміни [63].

Зокрема, гострий дефіцит робочої сили на ринку праці, ймовірно, призведе до спрощення процедур визнання кваліфікацій для іноземних громадян; потреба в залученні кваліфікованих працівників для покриття значного попиту на робочу силу сприятиме скороченню адміністративних перешкод при підтвердженні іноземцями своєї освітньої кваліфікації та професійного досвіду.

Міграційна політика Канади має на меті посилити статус країни як провідного світового центру для висококваліфікованих іноземних фахівців. Таким чином ця політика закладає основи для подальшого сталого економічного розвитку, одночасно підтримуючи сімейні зв'язки та забезпечуючи реалізацію гуманітарних місій [64].

Канадська імміграційна система визнана однією з найпрогресивніших та найдосконаліших на глобальному рівні [65]:

- національний ринок праці демонструє відмінні показники інтеграції іноземців, що свідчить про високу результативність міграційної політики;
- державний апарат безперервно вдосконалює регуляторні механізми, застосовуючи інноваційні та модернізаційні методи для управління міграційними потоками.

Міграційна політика Німеччини. Федеративна Республіка Німеччина є однією з країн Європи, що має найстаріше населення та один із найнижчих показників народжуваності у світі (9,08‰ у 2022 р.), тому характерною рисою міграційної політики країни є її комплексність. Її мета – компенсувати дефіцит кваліфікованої робочої сили шляхом розширення шляхів імміграції для кваліфікованих працівників із різних країн.

На сучасному етапі пріоритетні напрями політики федерального уряду Німеччини, які відповідають цілям Глобального договору про безпечну, упорядковану та законну міграцію, охоплюють: інтеграцію прибулих, доступ

до німецького ринку праці, запобігання та протидію екстремізму (боротьбу з екстремізмом), боротьбу з першопричинами нелегальної міграції.

Чисельність мігрантів, які проживали на території Німеччини, демонструвала стабільне зростання протягом 1990-2020 рр. (рис. 2.14):

До 2015 р. приріст становив 4,3 млн осіб (або 72%), а за наступні 5 років (2015-2020 рр.) чисельність збільшилася одразу на 5,6 млн осіб (або на 6,3%). Загалом, за 30 років питома вага міжнародних мігрантів у структурі населення Німеччини зростає на 11,3%.

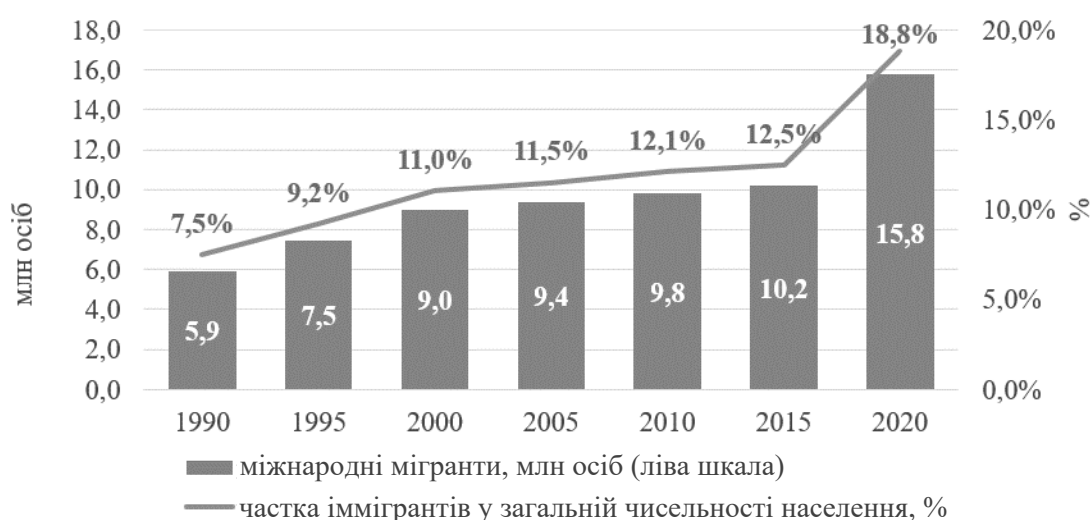

Рис. 2.14. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів та їх частки у структурі населення Німеччини, 1990-2020 рр., млн осіб, % [47]

На сьогодні Німеччина утвердилася як одна з найбільш привабливих західноєвропейських держав для імміграції. Протягом останніх років країна прийняла більшу кількість іммігрантів, ніж Європа в цілому, і постійно демонструє стабільне позитивне сальдо міграції.

Позиція Німеччини у світовому рейтингу країн призначення міжнародних мігрантів значно зміцнилася, а саме, у 2000 р. країна посідала 3-тє місце серед основних країн-реципієнтів, а до 2020 р. піднялася на 2-гу сходинку в загальносвітовому рейтингу.

На сьогоднішній день управління більшістю процесів, пов'язаних із міграцією, у Німеччині здійснюється спільно Федеральним міністерством внутрішніх справ, будівництва та житлово-комунального господарства (ВМІ); Федеральними землями через їхні органи у справах іноземців; Федеральним відомством з питань міграції та біженців (BAMF).

Розробка міграційної політики є відповідальністю ВМІ. Водночас, реалізацію цієї політики в межах профілю ВМІ забезпечують федеральні землі та міграційне відомство BAMF.

У Німеччині запроваджено чіткий і прозорий звід правил та положень стосовно міграції. Зокрема, імміграція регулюється Законом про перебування [66]. Міграційне відомство на своєму офіційному сайті детально інформує про правові основи та практичні кроки, необхідні для міграції до Німеччини [67, с. 14].

Правила в'їзду до Німеччини залежать від громадянства заявника. Відповідно до §6 Закону про перебування [66], іноземним громадянам можуть бути видані такі візи згідно з Регламентом (ЄС) № 810/2009:

1. *Транзитна аеропортова віза*: використовується для транзиту через міжнародні транзитні зони аеропортів.

2. *Шенгенська віза*: призначена для транзитного проїзду через територію держав Шенгену або для планового перебування на цій території, що не перевищує 90 днів протягом 180-денного періоду [66].

Німеччина почала видавати шенгенські візи у 1995 р. Це короткострокова віза, яка дозволяє її власнику вільно пересуватися країнами, що входять до Шенгенської зони. Власники такої візи не підлягають прикордонному контролю на внутрішніх кордонах Шенгенської зони.

Також німецьке міграційне законодавство передбачає різноманітні категорії робочих віз. Найбільш поширеними серед них є [68, 69]:

1. *Віза для працевлаштування*: призначена для осіб, які вже мають пропозицію роботи в Німеччині. Громадяни, що не належать до країн ЄС, спочатку повинні отримати відповідну візу, а також спеціальний дозвіл на

перебування, що має назву «Aufenthaltserlaubnis zur Ausübung einer qualifizierten Beschäftigung».

2. *Віза самозайнятості*: включає візу та дозвіл на перебування (Aufenthaltserlaubnis) для тих, хто має намір здійснювати самостійну трудову діяльність, тобто планує заснувати власну компанію або працювати на себе.

3. *Віза шукача роботи*: призначена для осіб, які планують шукати роботу вже після прибуття до Німеччини. Спеціальна віза і дозвіл на перебування (Aufenthaltserlaubnis) для пошуку роботи надають право в'їхати в країну та на місці знайти відповідну вакансію.

4. *Студентська віза*: необхідна для тих, хто планує вступати до німецького університету, але не проживає в країні. Для цього потрібен спеціальний документ «Aufenthaltserlaubnis zum Zweck des Studiums» (дозвіл на перебування з метою отримання вищої освіти). Більшість громадян «третіх країн» спершу мають подати заяву на візу з метою здобуття вищої освіти (Visum zum Zweck des Studiums), що дозволяє легально прибути до Німеччини та розпочати навчання в обраному навчальному закладі.

5. *Блакитна карта ЄС (Blaue Karte EU)*: це особливий дозвіл на проживання, призначений для іноземних науковців та осіб із найвищою кваліфікацією, які бажають отримати кваліфіковану роботу в Німеччині. З 18 листопада 2023 року можливості в'їзду за Блакитною картою ЄС були продовжені та частково розширені. Відтепер застосовуються значно нижчі пороги заробітної плати для тих, хто лише починає кар'єру у звичайних та вузькопрофільних професіях. Зокрема, ІТ-фахівці, які не мають формальної освіти, але володіють спеціалізованими знаннями, отриманими через досвід, також можуть отримати Блакитну карту за певних умов. Крім того, нещодавні зміни полегшують возз'єднання сімей власників Блакитної карти ЄС, а також спрощують приїзд до Німеччини власників Блакитних карт з інших держав-членів Європейського Союзу. [66, 70]

Оскільки німецький ринок праці відчуває гострий дефіцит кваліфікованих фахівців, протягом останніх років на законодавчому рівні

активно розширюються можливості для переїзду до країни для кваліфікованих працівників із країн, які не входять до Європейського Союзу.

Німеччина потребує добре підготовлених кадрів практично в усіх галузях. Особливо високий попит спостерігається, зокрема, на лікарів та середній медичний персонал, ІТ-спеціалістів, інженерів, фахівців у галузі теплотехніки та опалювальних технологій, що пов'язано з інтенсивним впровадженням відновлюваних джерел енергії.

Враховуючи структурні зміни, викликані енергетичним переходом, декарбонізацією промисловості та необхідністю досягнення кліматичної нейтральності до 2045 р., Німеччина активно вживає заходів для забезпечення себе робочою силою, здатною вирішувати майбутні завдання економічного розвитку.

З метою компенсації дефіциту кваліфікованих кадрів та стимулювання залучення кваліфікованих іммігрантів, Німеччина активно шукає нові механізми регулювання трудових потоків. Одним із таких інструментів є прийняття нового імміграційного закону – Закону про імміграцію кваліфікованих працівників. Цей закон створює та розширює шляхи імміграції для кваліфікованих фахівців із держав, які не входять до ЄС. В результаті цієї реформи кваліфіковані працівники зможуть простіше іммігрувати до Німеччини та біженці матимуть можливість швидше отримувати дозволи на роботу.

Нове законодавство покликане спростити і підвищити привабливість працевлаштування в Німеччині для кваліфікованих спеціалістів із-за кордону. Зокрема, у планах передбачено запровадження бальної системи, взявши за основу канадську модель, їх спрощення процедури визнання іноземних професійних кваліфікацій.

Таким чином, до найбільш характерних рис поточної міграційної політики Німеччини належать:

- підтримка трудової міграції: заохочення імміграції з урахуванням таких критеріїв, як вік, рівень кваліфікації, професійний досвід мігрантів, а також знання мови;

- сприяння інтеграції іноземців: полегшення процесу інтеграції для осіб, які вже перебувають у Німеччині, що включає спрощення процедури набуття громадянства та надання державної соціальної допомоги у випадках, передбачених законом;
- система дозволів на перебування: наявність двох типів дозволів: тимчасового та безстрокового;
- стимулювання залучення кваліфікованих кадрів: активні заходи для залучення висококваліфікованих працівників з метою подолання проблем, пов'язаних із національним ринком праці;
- провідна роль «Блакитної карти ЄС»: цей документ є найпоширенішим типом дозволу на тимчасове проживання в контексті тимчасової трудової міграції;
- боротьба з нелегальною міграцією: посилення заходів, спрямованих на зменшення кількості нелегальних іммігрантів у країні, а також спрощення процедур депортації.

Міграційна політика Франції. Франція є однією з тих країн, що вирізняється високим рівнем життя на тлі старіння населення. Хоча рівень народжуваності в країні є стабільним – близько 1,83 дитини на жінку [71], на відміну від більшості європейських країн, це не усуває демографічних проблем. Спостерігається збільшення частки населення старше 65 років і скорочення кількості осіб у віці 15-64 років.

Як наслідок, використання міграційних інструментів для впливу на структуру населення набуває дедалі більшого значення на державному рівні.

У загальносвітовому рейтингу країн-призначень міжнародних мігрантів позиція Франції дещо знизилася – у 2000 р. країна посідала п'яте місце з чисельністю міжнародних мігрантів 6,28 млн осіб, але в 2020 р. опустилася на восьму позицію, попри зростання чисельності мігрантів до 8,53 млн осіб (рис. 2.15).

Міграційна політика Франції централізовано управляється Міністерством внутрішніх справ, головним виконавчим органом якого є

Головне управління у справах іноземців у Франції (la Direction générale des étrangers en France, DGEF), створене у 2013 р. DGEF відповідає за широкий спектр питань, що охоплюють увесь шлях іноземця на території Франції: від візового режиму та загальних правил в'їзду, перебування й здійснення професійної діяльності до надання притулку, інтеграції, натуралізації та боротьби з нелегальною імміграцією, нелегальною роботою та підробкою документів.

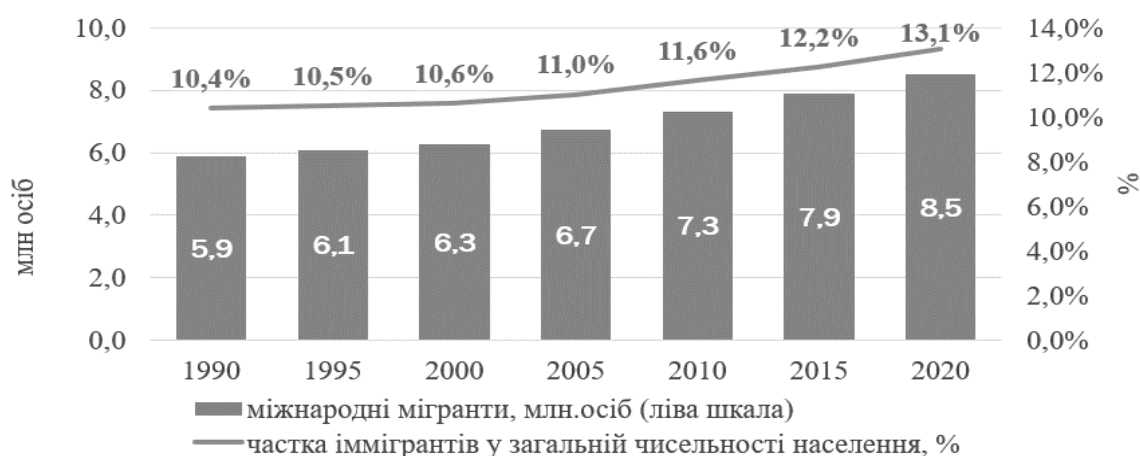

Рис. 2.15. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів та їх частки у структурі населення Франції у 1990-2020 рр., млн осіб, % [47].

Управління розробляє нормативну базу, керує бюджетом місії «Імміграція, притулок та інтеграція» та є органом управління європейськими фондами. У своїй діяльності DGEF покладається на двох ключових операторів: Управління захисту біженців та осіб без громадянства (OFPRA), що відповідає за визнання статусу біженця, та Французьке управління з питань імміграції та інтеграції (OFII), яке забезпечує прийом, підтримку та інтеграцію іноземних громадян, які отримали дозвіл на довгострокове проживання, а також займається питаннями возз'єднання сімей, медичних оглядів, повернення та реінтеграції.

Для в'їзду іноземним громадянам потрібна в'їзна віза (короткострокова або довгострокова), яку необхідно отримати в консульстві до від'їзду.

Короткострокова віза потрібна для перебування до 90 днів (для європейської території це єдина шенгенська віза). Для перебування понад 90 днів необхідна довгострокова віза (від трьох місяців до одного року), яка видається відповідно до мети: возз'єднання з родиною, навчання, професійна діяльність або тривале приватне перебування.

Певна кількість програм дозволу на роботу включає спеціальні категорії для можливих інвесторів чи підприємців. Особи можуть оформити річну довгострокову візу для роботи як незалежний працівник або фрілансер. Дозвіл на підприємницьку діяльність доступний для претендентів зі ступенем магістра або п'ятирічним професійним досвідом, які готові інвестувати €30 000 в новий або існуючий бізнес-проект. Для розвитку інноваційних економічних проектів можна отримати дозвіл на стартап за умови спонсорства від французького інкубатора або акселератора. Дозвіл інвестора видається на підставі інвестиції в активи на суму €300 000, якщо заявник планує створити або зберегти робочі місця у Франції. Важливою умовою є реалістичність запропонованого бізнес-плану. Усі ці статуси підлягають поновленню залежно від терміну проживання у Франції [72].

Протягом останніх років Франція активно вдосконалювала політику, зокрема через спрощення умов працевлаштування кваліфікованих трудових мігрантів (онлайн-процедури для посвідки «Passport Talent») та реалізацію спеціальних програм, що підтверджує намір стимулювати легальну міграцію, яка відповідає економічним потребам країни.

Кульмінацією цих змін стало прийняття Закону про імміграцію у грудні 2023 р. Цей закон підтвердив новий вектор політики, який поєднує потребу в робочій силі із захистом національних інтересів та посиленням контролю. Основні положення законопроекту передбачають: запровадження міграційних квот, спрощення процедури депортації нелегальних мігрантів і злочинців (включно з можливістю позбавлення паспорта осіб із подвійним громадянством), посилення умов отримання соціальних допомог (введення п'ятирічного терміну очікування для безробітних мігрантів з країн поза ЄС) та

припинення автоматичного надання французького громадянства іноземцям, народженим у Франції.

Таким чином, сучасна міграційна політика Франції є комплексною системою, що поєднує директивні та демократичні методи управління. Вона націлена на підвищення ефективності заходів у сфері регулювання легальної міграції та стимулювання залучення кваліфікованих кадрів при одночасному посиленні дієвості заходів, пов'язаних із боротьбою з нелегальною міграцією, що яскраво відображено у ключових положеннях прийнятого у 2023 р. імміграційного закону.

Висновки до розділу 2

У межах оцінки глобальних процесів міграції у світовій економіці виявлено стійку позитивну динаміку абсолютних показників міжнародної міграції. Визначено провідні фактори-мотиви, які зумовлюють формування міжнародних міграційних потоків (економічні, безпекові, політичні, соціальні та екологічні мотиви, а також форс-мажорні обставини). Зроблено висновок, що характерною рисою глобальних міграційних потоків є стійка тенденція до збільшення притоку іноземців до держав із високим рівнем доходу. Так, протягом 1990-2020 рр. кількість мігрантів у країнах із високим рівнем доходу зросла більш ніж удвічі – з 77,80 млн осіб до 175,81 млн осіб. Також означено провідні міграційні коридори транскордонних переміщень населення (Мексика – США; Індія – Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) та Саудівська Аравія; Індія та Китай – США; Бангладеш – Індія; Філіппіни – США; Сирійська Арабська Республіка – Туреччина; Венесуела – Колумбія; Україна – Польща).

В результаті аналізу місця України в міжнародних міграційних процесах було виявлено, що наша країна є одним із найбільш потужних донорів трудових ресурсів на європейському континенті, а це в свою чергу створює ризик виникнення у майбутньому серйозних довгострокових проблем для держави (скорочення загальної чисельності населення, дефіцит робочої сили

та висококваліфікованих фахівців, погіршення ключових економічних, демографічних та політичних показників). Охарактеризовано найвагоміші проблеми та загрози в економічному та соціальному секторах суспільства, які виникають внаслідок впливу громадян з України.

Дослідивши світовий досвід формування міграційної політики як чинника конкурентоспроможності країн, виявлено характерні риси міграційних політик провідних приймаючих мігрантів країн. Основним завданнями політики США є захист національних інтересів, національна безпека та сприяння ефективній роботі національного ринку праці. Також визначено, що більшість штатів визнають важливість іммігрантів для розвитку їхніх громад та інвестують у їхній добробут. Зроблено висновок, що імміграція в Канаді розглядається як стратегічний інструмент, спрямований на залучення кваліфікованих фахівців у ключові галузі (включаючи охорону здоров'я, виробництво та технології) для превентивного вирішення соціальних та економічних проблем, які можуть виникнути в країні в майбутньому. Також Канада дотримується недискримінаційної та універсальної політики щодо допуску мігрантів. Узагальнено напрями міграційної політики Німеччини: інтеграція прибулих, доступ до німецького ринку праці, запобігання та протидія екстремізму (боротьбу з екстремізмом), боротьба з першопричинами нелегальної міграції. Відмічено, що сучасна міграційна політика Франції є комплексною системою, що поєднує директивні та демократичні методи управління; спрямована на підвищення ефективності заходів у сфері регулювання легальної міграції та стимулювання залучення кваліфікованих кадрів при одночасному посиленні дієвості заходів, пов'язаних із боротьбою з нелегальною міграцією.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

3.1. Оптимізація регулювання міграційних процесів як складова підвищення конкурентоспроможності економіки

Економічний вплив міграції на конкурентоспроможність країни походження є надзвичайно багатогранним і залежить від низки взаємопов'язаних обставин, що вимагають індивідуалізованого політичного реагування. Ці обставини включають критичну оцінку кваліфікаційного рівня та попереднього досвіду мігрантів, а також впливу еміграції на ключові сектори економіки. Важливу роль відіграє історія міграції, зокрема існування та географічне розташування великої діаспори, яка може слугувати каналом для торгівлі та інвестицій. Крім того, необхідно враховувати моделі торгівлі та виробництва, інвестиційний клімат, а також розмір та інституційну якість країни, оскільки, наприклад, міграційна політика для малої острівної економіки з еміграцією висококваліфікованих кадрів кардинально відрізнятиметься від політики великої країни, що розвивається. Оскільки міграція є складним та динамічним процесом, прогнозування впливу змін у політиці залишається проблематичним без належних досліджень, а соціальні та політичні наслідки цього явища можуть мати таке ж, або навіть більше, значення, ніж прямі економічні вигоди.

Політика, спрямована на зменшення бідності, має використовувати керовану міграцію, щоб максимізувати економічну конкурентоспроможність, зосереджуючись на низькокваліфікованій робочій силі.

Розширення еміграції низькокваліфікованих працівників має значний потенціал для скорочення бідності в країнах, що розвиваються, не лише завдяки грошовим переказам, але й через підвищення заробітної плати та

зменшення безробіття і неповної зайнятості серед бідніших верств населення на батьківщині. Однак, оскільки найбідніші працівники часто стикаються з фінансовими та кваліфікаційними бар'єрами для успішної міграції до країн із високим доходом, необхідне впровадження спільних програм керованої міграції між країнами походження та призначення. Такі програми мають бути спрямовані на послаблення обмежень для низькокваліфікованої еміграції, одночасно забезпечуючи чутливість до занепокоєнь країн призначення щодо соціальної напруги та тягара державних витрат. Оптимальним інструментом є тимчасова міграція з обов'язковими стимулами для повернення мігрантів, що дозволяє країнам походження зберегти кваліфікацію та досвід для подальшого використання.

Еміграція висококваліфікованих працівників чинить подвійний вплив на конкурентоспроможність країни походження, створюючи як значні переваги, так і структурні ризики, які гальмують зростання. Високоосвічена діаспора може бути потужним каталізатором, покращуючи доступ до капіталу, технологій, іноземної валюти та ділових контактів для національних фірм, і водночас пом'якшуючи внутрішній тиск на ринку праці. Однак, відтік висококваліфікованих кадрів може знизити рівень життя та перешкоджати зростанню через втрату можливостей для навчання та взаємовигідного обміну ідеями для працівників, що залишилися. Крім того, це зменшує потенціал для досягнення ефекту масштабу у високотехнологічних галузях, призводить до втрати державних інвестицій у навчання та підвищує ціну на технічні послуги. Еміграція також підриває здатність суспільства до якісного управління, обговорення суспільних питань та зміцнення адміністративної спроможності держави.

Міжнародна міграція слугує значним каталізатором для підвищення конкурентоспроможності приймаючої економіки через стимулювання сукупного внутрішнього попиту. Негайний приплив населення, незалежно від типу міграції, зумовлює зростання базового споживання, оскільки мігранти мають задовольнити свої першочергові потреби у житлі, харчуванні,

транспорті та комунікаціях. Цей ефект пожвавлює місцеві ринки та сприяє збільшенню виробництва у відповідних секторах, що є важливим фактором економічної динаміки.

Однак аналіз економічного впливу вимагає диференціації джерел споживання. У випадку вимушених мігрантів, які мають право на соціальну допомогу, приріст споживання фінансується за рахунок перерозподілу коштів державного бюджету. Це призводить до ситуації, коли вигода від збільшення базового попиту нівелюється відповідним зростанням державних видатків, фактично представляючи собою перерозподіл ресурсів без негайного створення доданої вартості для економіки. Чиста вигода та реальне підвищення конкурентоспроможності приймаючої країни можуть бути забезпечені лише тоді, коли мультиплікативний ефект від цього споживання – тобто вторинне та третинне зростання доходів, спричинене початковими витратами – перевищує ефект, який був би досягнутий в результаті альтернативного використання цих державних коштів. Критично важливою умовою максимізації конкурентних переваг є те, щоб соціальна допомога, надана мігрантам (у грошовій або натуральній формі), була спрямована на споживання товарів і послуг національних виробників, забезпечуючи безпосередній стимул для місцевої економіки.

Україна одночасно є країною-донором робочої сили, країною реципієнтом населення (хоча і в невеликих масштабах) і транзитною країною. В цілому рівень привабливості України для мігрантів слід визнати середнім: з одного боку, шість років поспіль утримується позитивне сальдо зареєстрованих зовнішніх міграцій, збільшується кількість іноземців, які перебувають на обліку в органах внутрішніх справ, з іншого боку, - ні постійна, ні тимчасова трудова імміграція в Україна поки що не набули масового характеру.

Глобальний підхід до міграції та мобільності передбачає створення комплексної структури для управління міграцією та мобільністю з країнами-

партнерами узгодженим та взаємовигідним способом. Даний підхід побудований навколо таких цілей:

- краща організація легальної міграції та сприяння керованій мобільності;
- запобігання та боротьба з нелегальною міграцією, викорінення торгівлі людьми;
- сприяння міжнародному захисту;
- максимізація впливу міграції та мобільності на розвиток.

В системі міграційних процесів в Україні особливе місце займає трудова еміграція, яка чисельно переважає всі інші види міграційних переміщень взяті разом. На сьогоднішній день Україна є однією з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі.

У багатьох країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) рівень зайнятості українських біженців, які прибули після 2022 року, вже перевищив 40% [73]. У країнах, які швидко інтегрували українців, показники значно вищі. Наприклад, у Польщі рівень зайнятості сягнув 78%, у Литві – 72%, а у Великій Британії – 69% (дані за 2024 рік). Країни із нижчим показником: У той же час, у деяких великих країнах, як-от Німеччина, цей показник становить близько 27%, а в Іспанії – близько 17% [74].

Україна гостро потребує збереження та повернення свого людського й науково-технічного потенціалу, що вимагає негайного створення належних умов для реалізації цього потенціалу всередині країни. Призупинення динаміки еміграції економічно активного населення можливе лише через створення високоефективних робочих місць та забезпечення випуску якісної конкурентоздатної продукції як на національному, так і на світовому рівнях. Це підводить до гіпотези, що міграційна політика має розроблятися комплексно, у нерозривному зв'язку зі стратегією соціально-економічного розвитку, включаючи створення інвестиційно привабливого середовища,

відновлення довіри до владних органів, підвищення ефективності використання трудових ресурсів та забезпечення високих стандартів життя.

Україна стоїть перед критичною стратегічною дилемою, вибір якої визначатиме її майбутню демографічну та ментальну структуру. Держава має обрати між свідомим залученням іммігрантів європейських та афроазіатських етносів з перспективою формування нової чисельної української нації (за прикладом переселенських країн) або збереженням сучасної ментальної основи при неминучому та стабільному скороченні чисельності її носіїв.

Фактично, відсутність зваженої та активної міграційної політики призведе до неконтрольованого припливу іммігрантів після досягнення критичного дефіциту економічно активного населення, лише загострюючи проблему для майбутніх поколінь. Це обумовлює актуальність розробки державної стратегії, яка повинна включати інформаційну роботу для переконання громадськості у необхідності активної імміграційної політики, а також заходи для підтримки злагоди між різними групами населення та ефективної інтеграції іммігрантів в українське суспільство.

Українська дослідниця Е. Лібанова [75] стверджує, що у майбутньому на Україну чекає масовий притік мігрантів з Азії, які почуватимуться тут безпечніше, ніж в росії. Науковець стверджує, що для місцевого населення це може стати серйозним викликом, так як Україна історично - моноетнічна держава, а люди не пристосовані до життя в поліетнічному суспільстві. Звісно, ось перефразовані пункти, які зберігають науковий стиль та структуру, але використовують трохи простішу мову, представлені у вигляді списку.

Пріоритетні заходи державної політики у сфері міграції:

- полегшення набуття громадянства для освітнього капіталу, лібералізація процесу надання українського громадянства іноземцям, що успішно здобули вищу освіту в Україні, для утримання цього людського капіталу в національній економіці.

- створення дієвих систем підтвердження іноземних дипломів та кваліфікацій, що прискорить включення іммігрантів до професійного середовища відповідно до їхньої компетенції.
- впровадження політики рівномірного розселення іммігрантів з метою запобігання виникненню моноетнічних анклавів («етнічних кварталів») та сприяння соціальній злагоді.
- спрощення регуляторних вимог для працевлаштування іноземних фахівців, особливо висококваліфікованих, чия експертиза є критично необхідною для економічного розвитку.
- розвиток ефективної та злагодженої взаємодії між державним сектором, приватним бізнесом та громадянським суспільством для підвищення ефективності управління міграційними процесами.
- поглиблений аналіз моделі циркулярної трудової міграції, її впливу на залучення грошових переказів та використання накопиченого досвіду реемігрантів для економічного зростання.
- проведення аудиту чинної міграційної політики та підвищення інформованості керівних ланок (державного та приватного сектору) щодо її стратегічного значення та цілей.
- утворення єдиного центрального органу для координації міграційної політики та постійної взаємодії з українською діаспорою.
- створення національного стратегічного плану з управління міграцією, який має бути інтегрований у загальну програму економічного розвитку держави.
- розширення мережі центрів підтримки реемігрантів, які надаватимуть фахові консультації з питань повернення, соціальної інтеграції та започаткування бізнесу.
- створення економічних передумов для стабільного підвищення рівня реальної заробітної плати з метою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного ринку праці.

- стимулювання підвищення корпоративної соціальної відповідальності серед підприємств для покращення умов праці та соціальних стандартів працівників.
- започаткування інформаційної кампанії серед громадськості для обґрунтування стратегічної необхідності та переваг впровадження ефективної міграційної політики.

Проведений аналіз участі України у міжнародній трудовій міграції підтверджує критичну необхідність удосконалення державної міграційної політики, оскільки країна інтегрована у глобальний простір, де кон'юнктура світових та регіональних ринків праці все більше визначає динаміку та спрямованість міграційних потоків. З одного боку, глобалізація посилює виклики, інтенсифікуючи процеси та трансформуючи міграційні зв'язки, а з іншого – міжнародне співтовариство ініціює нові механізми регулювання та координації трудової міграції.

При цьому генезис і розвиток міграційних потоків є результатом дії великої кількості різномірних факторів, які часто виходять за межі прямого впливу міграційної політики. У зв'язку з цим, підхід до регулювання міжнародної трудової міграції має бути комплексним та охоплювати усю сукупність детермінант її розвитку, що є єдиною передумовою для забезпечення максимальної ефективності впливу міграційної політики на національну економіку та суспільство.

За основу формування міграційної політики України необхідно обрати глобально орієнтований підхід, що домінує у політиці розвинених країн, який передбачає вирішення проблем регулювання міграції через залучення та інтеграцію іноземного людського капіталу для підвищення конкурентоспроможності економіки країни. Цей стратегічний вибір має на меті перетворення міграційних викликів на фактор економічного розвитку та збереження національної конкурентоспроможності.

На засадах проведеного аналізу можемо запропонувати *Комплексний підхід до регулювання міжнародної трудової міграції* (рис. 3.1), який є

необхідним для забезпечення ефективного впливу міграційної політики на національну економіку, суспільство та загальний рівень конкурентоспроможності. Відповідно, генезис і розвиток міграційних потоків є результатом дії великої кількості різнорідних факторів (зокрема, кон'юнктури глобальних та регіональних ринків праці, викликів глобалізації), які часто виходять за межі прямого регулювання міграційної політики. У зв'язку з цим, для досягнення максимальної ефективності та перетворення міграції на фактор розвитку, державний підхід до її регулювання має бути системним, охоплюючи усю сукупність цих впливових детермінант.

Рис. 3.1. Комплексний підхід до регулювання міжнародної трудової міграції
(Запропоновано автором)

Для ефективної реалізації представлених детермінант міграційної політики, які ґрунтуються на глобально-орієнтованому підході розвинених країн, критично важливим є врахування операційних можливостей їх практичного виконання. У зв'язку з цим, детермінанти необхідно систематизувати за трьома основними критеріями: по-перше, за стратегічною важливістю у контексті поточних національних умов; по-друге, за тривалістю перехідного періоду, необхідного для інституційної та соціальної адаптації нововведень; і по-третє, за обсягом необхідних ресурсів, потрібних для їх повноцінної імплементації. Ця критеріальна класифікація дозволить виокремити першочергові зміни, які стануть відправною точкою для інтеграції міграційної політики України у глобальну систему регулювання. Успішна реалізація цих стратегічних напрямків вимагає формування єдиного скоординованого підходу до проведення міграційної політики, що викликає необхідність заснування спеціалізованих регуляторних органів та розробки адекватного інструментарію управління.

Представлений комплексний підхід формує специфіку та змістове наповнення всіх стадій циклу розробки й імплементації національної міграційної політики. Накопичений міжнародний досвід практичного застосування визначених детермінант у різних країнах (з різноманітними соціально-економічними контекстами та пріоритетами) створює методологічну основу для адаптації глобально-орієнтованого підходу до умов України та конструювання ефективної національної моделі регулювання. Необхідно враховувати, що низка ключових домінант передбачає експансію та поглиблення міжнародної кооперації. Відтак, для ефективної реалізації національних інтересів, є необхідним прискорене та повноформатне включення держави у глобальну систему регулювання міжнародної міграції.

3.2. Напрямки формування державної міграційної політики України

Регулювання міграційних процесів є важливою складовою підвищення конкурентоспроможності національної економіки, безпосередньо впливаючи на якість і структуру людського капіталу, рівень зайнятості, продуктивність праці та інноваційний потенціал суспільства. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання наукового визначення напрямів формування державної міграційної політики України, що здатна забезпечити збалансованість соціально-економічного розвитку, ефективне використання людських ресурсів та зміцнення позицій держави у глобальному економічному середовищі.

Необхідність визначення системи стратегічних орієнтирів у сфері формування міграційної політики є зумовленою низкою об'єктивних чинників:

по-перше, інтенсифікація міграційних процесів, що спостерігалась в Україні протягом останніх десятиліть і особливо посилилася внаслідок збройної агресії РФ проти України, має визначальною характеристикою великі масштаби трудової еміграції, що призвели до відтоку висококваліфікованих кадрів та демографічного виснаження окремих регіонів країни;

по-друге, сучасна структура національного ринку праці характеризується диспропорціями між попитом і пропозицією робочої сили, що вимагає вдосконалення механізмів залучення, утримання та ефективного використання трудового потенціалу, особливо в умовах повоєнного відновлення економіки;

по-третьє, актуальними залишаються питання соціальної адаптації, правового захисту та інтеграції мігрантів у приймаючі громади, що потребує посилення нормативно-правового та інституційного забезпечення.

Крім того, актуальність розробки нової стратегії державної міграційної політики України обумовлена кількома додатковими факторами. Серед них:

- завершення дії чинної Стратегії державної міграційної політики України [76] – до 2025 р., що актуалізує необхідність перегляду її цілей, пріоритетів і механізмів реалізації з урахуванням нових геополітичних, соціально-економічних і безпекових реалій;
- масовий виїзд українських громадян за кордон та внутрішнє переміщення мільйонів осіб внаслідок війни, що значною мірою вплинуло на демографічну структуру, чисельність та якість робочої сили, соціальну сферу країни;
- нагальна потреба економіки щодо відновлення та відповідного трудоресурсного забезпечення для реалізації завдань післявоєнної реконструкції та розвитку.

Таким чином, визначення напрямків формування державної міграційної політики України є необхідною передумовою створення ефективної системи соціально-економічного регулювання та державного управління в цілому. Їх виокремлення дозволить не лише мінімізувати негативні соціально-економічні наслідки потужної міграції, але й трансформувати міграційні потоки у чинник економічного зростання, інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності держави. Збалансована міграційна політика має ґрунтуватися на поєднанні національних інтересів із загальноєвропейськими принципами мобільності робочої сили, дотриманні прав людини та забезпеченні соціальної безпеки.

Наукове обґрунтування та пошук оптимальних напрямків формування державної міграційної політики України виступають необхідним етапом у реалізації комплексної стратегії соціально-економічного розвитку, орієнтованої на ефективне використання людського потенціалу як ключового ресурсу національної конкурентоспроможності.

Отже, ефективне державне регулювання міграційних процесів потребує не тільки належної законодавчої бази, а й чіткого визначення стратегічних напрямків розвитку міграційної політики. Визначення таких напрямків є ключовою умовою для забезпечення узгодженості державних дій, підвищення

результативності управлінських рішень та реалізації національних інтересів у сфері демографічного, економічного та соціального розвитку. З урахуванням сучасних викликів глобальної мобільності населення, трудової еміграції, демографічної кризи та трансформацій на ринку праці, необхідно сформувати багатовекторну політику, що поєднуватиме економічні, соціальні, гуманітарні, безпекові й міжнародні аспекти.

Сучасна державна міграційна політика має базуватись на системному підході, що враховує багатовимірність міграційних процесів, їх вплив на економічну, соціальну, демографічну та безпекову сфери. Виходячи з цього, доцільно виділити кілька ключових напрямків формування державної міграційної політики України, до яких належать наступні.

1. Економічний напрям

Економічний аспект міграційної політики передбачає формування сприятливих умов для раціонального використання людського капіталу, зниження рівня трудової еміграції та стимулювання повернення з-за кордону українських громадян працездатного віку та їх сімей. Основними завданнями за цим напрямом є:

- створення конкурентних умов праці та гідного рівня оплати праці в Україні;
- розвиток секторів економіки, що забезпечують зайнятість кваліфікованих працівників;
- запровадження програм реінтеграції мігрантів, в тому числі через сприяння підприємницькій діяльності осіб, які повертаються;
- удосконалення системи міждержавного регулювання трудової міграції, зокрема через посилення двосторонніх угод про працевлаштування та соціальний захист мігрантів.

2. Демографічний напрям

Міграційна політика має одну з провідних ролей щодо стабілізації демографічної ситуації та збереження трудового потенціалу держави. У цьому контексті пріоритетами є:

- розробка заходів, що спрямовані на компенсацію природного скорочення населення через керовану імміграцію;
- створення умов для повернення молодих фахівців та сімей, які проживають за кордоном;
- стимулювання внутрішньої мобільності населення для вирівнювання регіональних диспропорцій у розподілі робочої сили;
- інтеграція міграційної та демографічної політик держави з метою визначення пріоритетів щодо довгострокового збереження людського капіталу.

3. Соціальний напрям

Міграційна політика має бути спрямованою на забезпечення прав і свобод мігрантів, розвиток системи соціального захисту та сприяння інтеграції в українське суспільство. Основні завдання передбачають:

- удосконалення правового механізму захисту прав трудових мігрантів та членів їхніх сімей;
- забезпечення доступу мігрантів до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг;
- створення системи інформаційної підтримки та консультування мігрантів;
- розвиток інституцій громадянського суспільства, що сприяють адаптації й інтеграції іноземців.

4. Безпековий напрям

Міграційна політика тісно пов'язана з питаннями національної та регіональної безпеки. У цьому аспекті держава має забезпечувати:

- ефективний контроль за міграційними потоками з метою запобігання нелегальній міграції, торгівлі людьми, транскордонній злочинності;
- розвиток системи біометричного та аналітичного обліку мігрантів, що надає можливості прогнозувати ризики;
- посилення міжвідомчої та міжнародної співпраці у сфері протидії незаконним формам міграції;

- запровадження превентивних заходів щодо радикалізації, соціальної ізоляції чи конфліктів у приймаючих громадах.

5. Інституційно-нормативний напрям

Формування ефективної міграційної політики потребує належного нормативно-правового та інституційного забезпечення. Основні вектори цього напрямку передбачають:

- гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами у сфері міграції, працевлаштування, надання притулку тощо;
- посилення координації між центральними та місцевими органами влади, що відповідають за реалізацію міграційної політики;
- підвищення ефективності державних інституцій, що працюють із мігрантами, через цифровізацію процедур та вдосконалення сервісних послуг;
- створення єдиного аналітичного центру (державної системи моніторингу міграційних процесів) з метою збору, аналізу та прогнозування даних.

6. Міжнародно-глобалізаційний напрям

Зовнішньополітична складова міграційної політики України, як активного учасника світових міграційних процесів, має бути побудована на засадах партнерства та взаємовигідного співробітництва. При цьому до основних завдань мають належати наступні:

- розвиток двосторонніх і багатосторонніх угод із країнами-реципієнтами та країнами походження мігрантів;
- активна участь у програмах Міжнародної організації з міграції (МОМ), Міжнародної організації праці (МОП) та інших структур ООН;
- координація дій у межах Європейської політики сусідства та Східного партнерства щодо управління міграційними потоками;

- просування позитивного міжнародного іміджу України як держави, відкритої до законної, безпечної та впорядкованої міграції.

7. Інноваційно-аналітичний напрям.

Сучасне управління міграційними процесами потребує науково обґрунтованих рішень, заснованих на використанні сучасних інформаційно-аналітичних технологій, що передбачає:

- залучення наукових установ до розробки рекомендацій щодо удосконалення політики;
- впровадження цифрових платформ для обліку, обслуговування й аналітики міграційних процесів;
- формування бази наукових досліджень у сфері міграційної політики;
- створення системи міграційного моніторингу, прогнозування та моделювання міграційних потоків.

Таким чином, формування ефективної державної міграційної політики в Україні має здійснюватися на засадах комплексного, міжсекторального та науково обґрунтованого підходу. Визначені напрями – *економічний, демографічний, соціальний, безпековий, інституційно-нормативний, міжнародно-глобалізаційний, інноваційно-аналітичний* – мають створити цілісну систему, що спрямована на збалансоване управління міграційними процесами відповідно до сучасних викликів і потреб розвитку країни. В табл. 3.1 представлено узагальнене бачення елементів формування державної міграційної політики України, що поєднує мету, механізми реалізації й очікувані результати від впровадження за кожним напрямом.

Реалізація визначених напрямів формування державної міграційної політики України сприятиме узгодженню інтересів держави, бізнесу та суспільства щодо створення умов для ефективного використання трудового потенціалу, підвищення рівня соціальної безпеки, збереження людського капіталу та стабілізації демографічної ситуації.

Таблиця 3.1

Основні елементи формування державної міграційної політики України

Напрямок	Мета	Механізми реалізації	Очікувані результати реалізації
Економічний	Формування умов для ефективного використання людського капіталу, зниження рівня трудової еміграції	впровадження програм підтримки зайнятості та гідної праці; податкові стимули для підприємств, що створюють робочі місця; програми реінтеграції трудових мігрантів; укладання двосторонніх угод щодо працевлаштування та соціального захисту мігрантів	зростання рівня зайнятості в Україні; стимулювання повернення мігрантів; розвиток підприємництва серед репатріантів; скорочення трудової еміграції
Демографічний	Стабілізація демографічної ситуації, збереження людського капіталу	впровадження державних програм демографічного розвитку; заохочення повернення молодих фахівців і сімей з-за кордону; керована імміграція з пріоритетом для кваліфікованих фахівців; підтримка внутрішньої мобільності населення	компенсація депопуляції; оновлення трудового потенціалу; вирівнювання регіональних диспропорцій у розподілі робочої сили
Соціальний	Забезпечення соціального захисту, інтеграції та адаптації мігрантів	розвиток системи соціальних послуг для мігрантів; забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я та соціального страхування; створення інформаційних і консультаційних центрів для мігрантів; підтримка діяльності громадських організацій у сфері міграції	підвищення рівня соціальної безпеки та інтеграції мігрантів; гарантування прав мігрантів; зниження соціальної напруженості; розвиток міжкультурного діалогу
Безпековий	Підвищення контролю над міграційними потоками, запобігання нелегальній міграції	посилення прикордонного та міграційного контролю; використання біометричних систем обліку; розвиток міжвідомчої взаємодії правоохоронних органів; співпраця з міжнародними структурами у сфері протидії торгівлі людьми	зменшення масштабів нелегальної міграції; підвищення рівня національної безпеки; зниження ризиків транскордонної злочинності
Інституційно-нормативний	Удосконалення нормативно-правової бази щодо регулювання міграції	гармонізація законодавства з нормами ЄС; оновлення Концепції державної міграційної політики; створення єдиної системи моніторингу та аналізу міграційних процесів; цифровізація державних послуг для мігрантів	підвищення ефективності державного управління у сфері міграції; прозорість процедур; зменшення бюрократичних бар'єрів; єдність правозастосування
Міжнародно-глобалізаційний	Розвиток міжнародного партнерства у сфері регулювання міграційних процесів	розширення двосторонніх і багатосторонніх угод із країнами-реципієнтами та країнами походження; – Участь у програмах МОП, МОМ, ООН; співпраця в межах Європейської політики сусідства та Східного партнерства; підтримка позитивного міжнародного іміджу України	розширення міжнародного співробітництва; зміцнення правового захисту українських мігрантів за кордоном; інтеграція України у європейський міграційний простір
Інноваційно-аналітичний	Використання наукових підходів і ІКТ в управлінні міграційними процесами	створення національної аналітичної платформи міграційного моніторингу; проведення наукових досліджень і прогнозів міграційних тенденцій; використання Big Data та IT-рішень для моделювання міграційних процесів; підготовка кадрів у сфері міграційного менеджменту	запровадження системи науково обґрунтованого прогнозування; цифровізація управлінських процесів; підвищення аналітичної спроможності держави; формування сучасної бази знань

Комплексність підходу дозволяє розглядати міграцію не лише як об'єкт державного регулювання, а й як стратегічний ресурс, що впливає на конкурентоспроможність економіки, соціальну згуртованість і позиціонування України у глобальному середовищі.

Важливим завданням загальнодержавної політики у цій сфері є формування ефективних механізмів координації між органами влади різних рівнів, забезпечення гармонізації законодавства з європейськими стандартами, а також активізація міжнародного співробітництва у питаннях трудової міграції та захисту прав мігрантів. Впровадження сучасних інформаційно-аналітичних інструментів управління та використання результатів наукових досліджень сприятиме підвищенню адаптивності міграційної політики до динамічних глобальних процесів.

Таким чином, ефективна державна міграційна політика має стати невід'ємною складовою соціально-економічної стратегії України, зорієнтованої на розвиток людського капіталу, забезпечення сталого зростання та інтеграцію в європейський простір. Саме системність і наукова обґрунтованість підходів до визначення її пріоритетних напрямків визначатимуть здатність держави перетворити міграційні процеси з виклику на потужний ресурс національної конкурентоспроможності.

Висновки до розділу 3

В контексті визначення напрямів оптимізації регулювання міграційних процесів як складової підвищення конкурентоспроможності економіки здійснено аналіз економічного впливу міграції на конкурентоспроможність країни, визначено, що Україна одночасно є країною-донором робочої сили, країною реципієнтом населення і транзитною країною. Запропоновано цілі глобального підходу до міграції та мобільності.

Враховуючи те, що в Україні в системі міграційних процесів особливе місце займає трудова еміграція, яка за масштабами переважає всі інші види міграційних переміщень, зроблено висновок, що Україна гостро потребує збереження та повернення свого людського й науково-технічного потенціалу – й отже створення належних умов для реалізації цього потенціалу всередині країни. Обґрунтовано, що міграційна політика має розроблятися комплексно, у нерозривному зв'язку зі стратегією соціально-економічного розвитку.

Акцентовано увагу, що Україна стоїть перед стратегічною дилемою вибору: між свідомим залученням іммігрантів з перспективою формування нової чисельної української нації або збереженням сучасної ментальної основи при неминучому та стабільному скороченні чисельності її носіїв. Враховуючи означену актуальність розробки державної міграційної стратегії в Україні, визначено пріоритетні заходи державної політики у сфері міграції, наголошено, що за основу формування міграційної політики України необхідно обрати глобально орієнтований підхід. У підсумку запропоновано *комплексний підхід до регулювання міжнародної трудової міграції*, що формує специфіку та змістове наповнення всіх стадій циклу розробки й імплементації національної міграційної політики.

Обґрунтовано, що виокремлення напрямків формування державної міграційної політики України зумовлено сукупністю наявних чинників визначення системи стратегічних орієнтирів у сфері формування міграційної політики (інтенсифікація міграційних процесів, дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили на ринку праці, актуалізація питань соціальної адаптації, правового захисту та інтеграції мігрантів) та уточнюючих внутрішніх факторів (завершення терміну дії чинної Стратегії державної міграційної політики України; масова еміграція та внутрішнє переміщення українців внаслідок війни; потреба національної економіки щодо відновлення та відповідного трудових ресурсного забезпечення).

Зроблено висновок, що визначення напрямків формування державної міграційної політики України є необхідною передумовою створення ефективної системи соціально-економічного регулювання та державного управління в цілому, при цьому ефективне державне регулювання міграційних процесів потребує не тільки належної законодавчої бази, а й чіткого визначення стратегічних напрямків розвитку міграційної політики. Акцентовано увагу, що має бути сформована багатовекторна політика, що поєднуватиме економічні, соціальні, гуманітарні, безпекові й міжнародні аспекти.

Запропоновано ключові напрямки формування державної міграційної політики України (економічний, демографічний, соціальний, безпековий, інституційно-нормативний, міжнародно-глобалізаційний, інноваційно-аналітичний), що мають створити цілісну систему, збалансованого управління міграційними процесами відповідно до сучасних викликів і потреб розвитку країни. Як підсумок, представлено узагальнене бачення елементів формування державної міграційної політики України, що поєднує мету, механізми реалізації й очікувані результати від впровадження за кожним напрямом; наголошено, що комплексність підходу дозволяє розглядати міграцію як стратегічний ресурс впливу на конкурентоспроможність економіки, соціальну згуртованість і позиціонування України у глобальному середовищі.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження було вивчено теоретико-методологічні засади дослідження державної міграційної політики як чинника конкурентоспроможності економіки, здійснено аналіз міжнародних міграційних процесів в контексті конкуренції за людські ресурси, обґрунтовано формування державної міграційної політики в умовах посилення економічної конкурентоспроможності.

У межах дослідження еволюції концепцій міжнародної міграції в сучасних умовах уточнено зміст поняття «міжнародна трудова міграція», систематизовано її ключові ознаки та види, а також узагальнено теоретичні підходи до пояснення міграційних процесів – від класичних і неокласичних економічних моделей до сучасних структурних та інституційних концепцій. На основі аналізу праць українських і зарубіжних учених охарактеризовано процеси руху висококваліфікованого людського капіталу («Brain Drain», «Brain Gain», «Brain Circulation»), що підтвердило перехід наукових підходів від лінійних пояснювальних моделей до комплексного багаторівневого бачення міграції.

У дослідженні конкурентоспроможності економіки, її складових і чинників узагальнено методологічні підходи до визначення її змісту, структурних компонентів і критеріїв оцінювання. Показано, що еволюція поглядів на конкурентоспроможність відображає рух від домінування державного регулювання до інноваційно-структурного підходу. На основі порівняння концептуальних трактувань доведено, що конкурентоспроможність країни є динамічним станом, який визначає здатність до стійкого розвитку, інноваційності та зміцнення національної безпеки. Виокремлено ключові детермінанти конкурентоспроможності та підкреслено визначальну роль людського капіталу як стратегічного ресурсу довгострокового економічного зростання.

Аналіз теоретичного підґрунтя формування державної міграційної політики дав змогу зробити висновок, що вона виходить за межі контролю міграційних потоків і трансформується у важливий інструмент стратегічного управління людським капіталом. Розкрито зв'язок міграційної політики з економічними теоріями людського капіталу, сегментованого ринку праці, транснаціоналізму та кумулятивної причинності, а також систематизовано її функції, інструменти й механізми реалізації. Доведено, що сучасна державна міграційна політика має багатовимірний і стратегічно інтегрований характер.

У процесі оцінки глобальних тенденцій міжнародної міграції у світовій економіці встановлено стійке зростання її масштабів та зміну географічної структури потоків. Визначено основні мотиви міграційної активності населення (економічні, безпекові, соціальні, політичні, екологічні, формажорні) та підтверджено домінування припливу мігрантів до країн із високим рівнем доходу. Окреслено ключові міжнародні міграційні коридори та зміни у глобальній географії переміщень.

Аналіз участі України у світових міграційних процесах показав, що країна є одним із найбільших донорів людських ресурсів у Європі, що створює загрозу довгострокового погіршення демографічної структури, зростання дефіциту робочої сили та зниження економічної динаміки. Окреслено ключові соціально-економічні ризики, пов'язані з втратою людських ресурсів.

Дослідження світового досвіду формування міграційної політики як чинника конкурентоспроможності країни підтвердило, що провідні країни-реципієнти розглядають міграційну політику як інструмент підвищення конкурентоспроможності. США роблять акцент на захисті національних інтересів і збалансуванні ринку праці; Канада – на стратегічному залученні кваліфікованих фахівців; Німеччина – на інтеграції, доступі до ринку праці та протидії нелегальній міграції; Франція – на комплексному поєднанні регулювання легальної міграції та зміцненні безпекових заходів. Узагальнення цих практик дозволило сформувати орієнтири для вдосконалення української міграційної політики.

У процесі визначення напрямів оптимізації регулювання міграційних процесів як складової підвищення конкурентоспроможності економіки доведено, що Україна водночас має характеристики країни-донора, країни-реципієнта та транзитної держави. Обґрунтовано потребу збереження та повернення людського й науково-технічного потенціалу, що зумовлює необхідність комплексної інтеграції міграційної політики в систему соціально-економічного розвитку. Підкреслено стратегічну дилему, перед якою стоїть Україна: або активне залучення іммігрантів для відновлення демографічного й економічного потенціалу, або збереження сучасної демографічної структури з ризиком її подальшого скорочення. На цій основі визначено потребу формування нової державної міграційної стратегії.

В контексті виокремлення напрямків формування державної міграційної політики України узагальнено внутрішні та зовнішні чинники, що зумовлюють актуальність розроблення нової Стратегії державної міграційної політики: інтенсифікація міграційних процесів, дисбаланси ринку праці, проблеми соціальної адаптації та інтеграції мігрантів; завершення дії чинної стратегії, масова еміграція та внутрішнє переміщення через війну, а також потреба економіки у людських ресурсах для відновлення країни. Як результат, виокремлено комплексний набір напрямків формування державної міграційної політики України – економічний, демографічний, соціальний, безпековий, інституційно-нормативний, міжнародно-глобалізаційний та інноваційно-аналітичний, для кожного напрямку визначено мету, механізми реалізації й очікувані результати. Доведено, що комплексність та стратегічна інтегрованість цих напрямів дозволяють розглядати міграцію як ключовий ресурс підвищення конкурентоспроможності економіки, зміцнення соціальної згуртованості та посилення позицій України у глобальному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мазурок П. П., Одягайло Б. М., Куліщов В. В., Сазонець О. М. Глобальна економіка. Львів : «Магнолія 2006», 2009. 208 с.
2. Тахтарова К. Розвиток трудової міграції у системі міжнародних трудових комунікацій: методологічний аспект. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки*. 2015. Вип. 29. С. 37–45.
3. Липов В. Міжнародна економіка: світова економіка та міжнародні економічні відносини. Модуль II. Міжнародні ринки та форми міжнародної економічної взаємодії. Київ : «Видавничий дім «Професіонал», 2008. 368 с.
4. Міжнародна міграція робочої сили. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_міграція_робочої_сили (дата звернення: 1.10.2025).
5. Todaro M. P. Internal Migration, Urban Population Growth, and Unemployment in Developing Nations: Issues and Controversies. – Population Council, 1978. URL: <http://www.jed.or.kr/full-text/5-1/1.pdf> (дата звернення: 1.10.2025).
6. Becker G.S. Investment in human capital: A theoretical analysis // Journal of political economy. 1962. Т. 70. No. 5, Part 2. P. 9–49. URL: <https://www.nber.org/chapters/c13571.pdf> (дата звернення: 1.10.2025).
7. Stark O., Lucas R.E.B. Migration, remittances, and the family // Economic development and cultural change. 1988. Т. 36. No. 3. P. 465–481. URL: <http://www.journals.uchicago.edu/doi/pdfplus/10.1086/451670> (дата звернення: 1.10.2025).
8. Portes A. et al. Migration and development: A conceptual review of the evidence // Migration and Development: Perspectives from the South, Bellagio Study and Conference Centre. 2006. URL: <http://meme.phpwebhosting.com/~migracion/rimd/bellagio/2.pdf> (дата звернення: 1.10.2025).

9. Piore M. J., Safford S. Changing regimes of workplace governance, shifting axes of social mobilization, and the challenge to industrial relations theory // *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society*. 2006. Т. 45. No. 3. С. 299–325. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1468-232X.2006.00439.x> (дата звернення: 1.10.2025).
10. Lee E.S. A theory of migration // *Demography*. 1966. Т. 3. No. 1. С. 47–57. URL: <https://emigratecaportuguesa.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/04/1966-a-theory-of-migration.pdf> (дата звернення: 1.10.2025).
11. Douglas S. Massey, Joaquín Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino and J. Edward Taylor. Theories of international migration: A review and appraisal // *Population and development review*. 1993. Т. 19. No. 3. С. 431–466. URL: <https://www.jstor.org/stable/2938462?origin=JSTOR-pdf> (дата звернення: 1.10.2025).
12. Massey D.S. The new immigration and ethnicity in the United States // *Population and Development Review*. 1995. С. 631–652. URL: <http://www.u.arizona.edu/~jag/POL596A/massyimmigeth.pdf> (дата звернення: 1.10.2025).
13. *International Migration Systems. A Global Approach* / Edited by M. Kritz, L. Lim, H. Zlotnik. Oxford: Clarendon Press, 1992. 354 p.
14. Малиновська О. Міжнародна міграція в контексті модернізації суспільства. *Демографія та соціальна економіка*. 2012. № 1. С. 77–86.
15. Новосад К. Сучасні моделі дослідження міжнародної міграції. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2020. № 23 (5). С. 15–27. DOI: 10.15421/172049
16. Шиманська К. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій : дис. ... д-ра екон : наук. 08.00.02. Вінниця, 2019. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shymanska_Kateryna/Mizhnarodna_mihratsiia_liudsky_kh_resursiv_v_umovakh_heoekonomichnykh_transformatsii.pdf?PHPSESSID=toqf94qtakmds0o2liunthje41 (дата звернення: 15.11.2025).

17. Щетинін А. Політична економія. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 480 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Schetynin_Anatolii/Politychna_ekonomiia.pdf (дата звернення: 15.11.2025).
18. Юськів Б. М. Глобалізація і трудова міграція в Європі : монографія. Рівне : видавець О. М. Зень, 2009. 476 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15964/1/Yuskiv_Global%20migrati%20on.pdf (дата звернення: 15.11.2025).
19. Михайлишин Л. Теорії транснаціоналізації: основи формування і критичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. Вип. 5. С. 117–125. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/5_2015ua/27.pdf (дата звернення: 17.11.2025).
20. Калініна С., Беззубченко О., Лелюк О. Сучасні міграційні трансформації: глобалізаційна парадигма. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка*. 2024. Вип. 28. С. 94–106. URL: http://kalinina_bezzubch_leyuk_such_v_ekon_2024_28_94.pdf (дата звернення: 1.11.2025).
21. Калініна С., Ланська С., Подунай В. Позиціонування України в сучасних міжнародних міграційних процесах. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2024. Вип. 20. Т. 1. С. 19–31. URL: http://kalin_lan_pod_pod_2024_20_1_19.pdf (дата звернення: 16.11.2025).
22. Вербовий М. Доктринальні засади міжнародної трудової міграції. *Демократичне врядування*. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_9 (дата звернення: 1.11.2025).
23. Заремба Г. Зовнішня міграція українців. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 62. С. 39–45 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2014_62_7 (дата звернення: 1.11.2025).
24. Малиновська О. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1. С. 5–19.

25. Шиманська К. Теоретичні засади дослідження процесів міжнародної міграції: аналіз розвитку та ключових положень міграційних теорій. *Вісник ЖДТУ. Економічні науки*. 2017. №1 (79). С. 127–137. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/6559&ved=2ahUKEwjIvoegppWRAxWNX_E DHS8gHycQFnoECDEQAQ&usg=AOvVaw3JRQXOwGAXhsWdiAbgrDej (дата звернення: 1.11.2025).

26. Туренко В. Зовнішні та внутрішні чинники інтелектуальної міграції. *Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу*: зб. матеріалів та доп. Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Київ : ВАДЕКС, 2023. С. 204–205. URL: <https://dphs.univ.kiev.ua/files/conference20230422new.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).

27. Пустовойт О. В. Цінова та ціннісна конкурентоспроможність товарного експорту України. *Економіка і прогнозування*. 2021. № 2. С. 7–31. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001341860> (дата звернення: 12.11.2025).

28. Масляєва О. Економічна сутність категорії «конкурентоспроможність»: дефініція та систематизація. *Ефективна економіка*. Дніпровський державний аграрно-економічний університет, 2011. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=737> (дата звернення: 12.11.2025).

29. Гужавіна І., Раздорожна Д. Механізм підвищення конкурентоспроможності підприємства. *«Економіка. Менеджмент. Бізнес»*. 2021. № 1(35). С. 51–55. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/2534&ved=2ahUKEwjbh6-c6JmRAxW8Q_EDHbXiFmQQFnoECBoQAQ&usg=AOvVaw1-VQwhg59Hr2CGIezf3AUe (дата звернення: 12.11.2025).

30. Щетинін А. І. Політична економія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 480 с. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Schetynin_Anatolii/Politychna_ekonomiia.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

31. Герасименко А. Еволюція теорії конкуренції в історії економічної думки XVII-XX ст. *Вісник КНТЕУ. Гуманітарні дослідження*. 2009. № 1. С. 102–114. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2009/01/15.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).

32. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Київ : Port-Royal, 2001.

33. Тараненко І., Новиков В. Конкурентоспроможність України у сучасних міжнародних економічних відносинах. *Ефективна економіка*. 2011. № 6. Дніпровський державний аграрно-економічний університет. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=604> (дата звернення: 12.11.2025).

34. Синюченко М. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження ефективності факторів зростання. *БізнесІнформ*. 2014. № 7. С. 14–17.

35. Мунтіян В. Конкурентоспроможність національної економіки, як головний критерій економічної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2009. № 2. С. 31–37.

36. Назиров К. Сучасні фактори конкурентоспроможності національної економіки. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 3 (18). С. 159–171.

37. Антонюк Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: Монографія. Київ: КНЕУ, 2004. 273 с. URL: http://iepjournal.com/journals/2/2005_1_Antoniuk_ukr.pdf (дата звернення: 15.11.2025).

38. Ряба О., Шумило Н. Конкурентоспроможність України та напрями її підвищення. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 2. С. 44–47. URL: https://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_2_3/pdf/044-047.pdf (дата звернення: 15.11.2025).

39. Ходжаян А. Конкурентоспроможність як соціально-економічне поняття і категорія. *Економічний вісник НГУ*. 2008. № 4. С. 19–25. URL:

https://ev.nmu.org.ua/index.php/uk/archive/14-catuk?arh_article=370

(дата

звернення: 12.11.2025).

40. Диха М., Салій В. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6. С. 231–234. URL: <https://elar.khmnmu.edu.ua/items/172eb7f8-fa64-4b9d-b8d0-e0dca74852c6> (дата звернення: 12.11.2025).

41. Delgado M., Ketels C., Porter M.E., Stern S. The determinants of national competitive-ness. *NBER Working paper*. July 2012. No 18249. 47 p. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w18249/w18249.pdf; <https://doi.org/10.3386/w18249> (дата звернення: 12.11.2025).

42. Риндзак О. Державна міграційна політика України: концептуальні аспекти формування. *Економіка України*. 2020. Том 63. № 9 (706). С. 66–79. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.09.066> (дата звернення: 12.11.2025).

43. Пуригіна О., Сардак. К. Міжнародна міграція : навч. посіб. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2007. 352 с. URL: <https://philpapers.org/archive/SAR-36.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).

44. Муу Луай Хайсал. Теоретичні підходи до планування міграційної політики. *Право та державне управління*. Том 2. 2018. № 2 (31) С. 114–118. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2018/tom_2/20.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

45. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Migration_Politic_Print-fin-3178a.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

46. Анакіна Т. М., Гай-Нижник П. П. та ін. Імміграція і транснаціоналізм: навчальний посібник / ред. П. В. Токарь. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2022. 372 с. URL: http://eurodev.uzhnu.edu.ua/images/files/TOK_2022_compressed.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

47. International Migrant Stock 2020: Destination. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). URL :

<https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock> (дата звернення: 12.11.2025).

48. World Development Indicators: URL : <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (дата звернення: 12.11.2025).

49. Visa Waiver Program. U.S. Department of State – Bureau of Consular Affairs (Бюро Консульських Справ Державного Департаменту США): офіційний сайт. URL : <https://travel.state.gov/content/travel/en/us-visas/tourism-visit/visa-waiver-program.html> (дата звернення: 11.11.2025).

50. Avilez J. States Continue to Lead on Inclusive Immigration Policies: A 2023 Midyear Review of State Legislative Sessions. Immigration Impact. 2023. URL : <https://immigrationimpact.com/2023/07/31/2023-review-immigration-state-legislation/> (дата звернення: 11.11.2025).

51. Додаткова імміграційна підтримка для осіб, постраждалих від ситуації в Україні. 2022-03-10. URL : <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/2022/02/additional-immigration-support-ukraine-eng-ua.html> (дата звернення: 11.11.2025).

52. Directory of Visa Categories. U.S. Department of State – Bureau of Consular Affairs (Бюро Консульських Справ Державного Департаменту США): офіційний сайт. URL : <https://travel.state.gov/content/travel/en/us-visas/visa-information-resources/all-visa-categories.html> (дата звернення: 11.11.2025).

53. Diversity-Visa: U.S. Department of State (.gov) URL : https://travel.state.gov/content/dam/visas/Diversity-Visa/DV-Instructions-Translations/DV-2024-Instructions-Translations/DV-2024%20Instructions_Ukrainian.pdf (дата звернення: 11.11.2025).

54. Immigration Act of 1990. URL : <https://immigrationhistory.org/item/immigration-act-of-1990/> (дата звернення: 11.11.2025).

55. Koop Avery. Ranked: The 25 Countries Receiving the Most U.S. Immigration Visas. December 13, 2022. URL:

<https://www.visualcapitalist.com/countries-receiving-most-us-immigration-visas/>

(дата звернення: 11.11.2025).

56. Report of the Visa Office 2021, 2022 (tables I, III). Annual Reports. U.S. Department of State – Bureau of Consular Affairs (Бюро Консульських Справ Державного Департаменту США): офіційний сайт. URL : <https://travel.state.gov/content/travel/en/legal/visa-law0/visa-statistics/annual-reports.html> (дата звернення: 12.11.2025).

57. Шкурат М. Є., Візнюк А. О. Участь України у глобальних міграційних процесах. *Економічний вісник. Міжнародні економічні відносини*. 2022. № 2. С. 43–51. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/78.043>

58. Туніцька Ю., Давиденко Д., Зиза М. Участь України у міжнародних міграційних процесах за умов війни. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2024, №1. С. 392-402 <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-62>

59. Додаткова імміграційна підтримка для осіб, постраждалих від ситуації в Україні. 2022-03-10. URL : <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/2022/02/additional-immigration-support-ukraine-eng-ua.html> (дата звернення: 11.11.2025).

60. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). International Migrant Stock 2020. URL : <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock> (дата звернення: 11.11.2025).

61. Immigration in Canada: Statistics & facts. Statista: global data and business intelligence platform. 2023. URL : <https://www.statista.com/topics/2917/immigration-in-canada/#topicOverview> (дата звернення: 11.11.2025).

62. How Express Entry works. The official website of the Government of Canada. 2023. URL : <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/express-entry/works.html> (дата звернення: 11.11.2025).

63. Canada. Worldwide immigration trends report Q1 2023. Fragomen's Knowledge Group. 52 p.

64. Ізюм А. О., Шуба М. В. Фактори імміграційної привабливості Канади. *Бізнес Інформ*. 2021. № 12. С. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-12-41-47>

65. Стаканов Р. Д. Міграційна система Канади як приклад розвитку міграційної системи, що базується на пропозиції робочої сили. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. № 9. С. 14-19. URL : http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/9_2017/04.pdf

66. Закон про перебування, працевлаштування та інтеграцію іноземців на федеральній території (Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet). URL : https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/inhalts_bersicht.html (дата звернення: 11.11.2025).

67. Migration Governance Indicators (MGI): GERMANY 2018. International Organization for Migration. 28 p.

68. Робота в Німеччині: як отримати дозвіл на роботу та візу. Visit World Today. 2023. URL : <https://visitworld.today/uk/blog/1544/work-in-germany-how-to-get-work-permit-and-visa> (дата звернення: 11.11.2025).

69. Міграція до Німеччини. Інформація про право на перебування в Німеччині. URL : <https://handbookgermany.de/uk/immigration> (дата звернення: 11.11.2025).

70. EU Blue Card. Working in Germany: the official website for qualified professionals. URL : <https://www.make-it-in-germany.com/en/visa-residence/types/eu-blue-card> (дата звернення: 11.11.2025).

71. Total population of France from 1982 to 2023. Statista Research Department, Jan 25, 2023. URL : <https://www.statista.com/statistics/459939/population-france/> (дата звернення: 11.11.2025).

72. About France: For Individuals. URL : https://www.fragomen.com/countries/france.html?audience_type=117181 (дата звернення: 11.11.2025).

73. International Migration Outlook 2025. OECD.
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/11/international-migration-outlook-2025_355ae9fd/ae26c893-en.pdf (дата звернення: 11.11.2025).
74. Labour market integration of Ukrainian refugees: An international perspective. IAB Research Report. Institute for employment research.
<https://doku.iab.de/forschungsbericht/2024/fb1624en.pdf> (дата звернення: 11.11.2025).
75. Лібанова Е. М. «Воєнна міграція» з України: проблеми та перспективи розвитку. *Український географічний журнал*. 2024. № 4. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.03.003>
76. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#n10> (дата звернення: 11.11.2025).

ДОДАТКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

ДЕБЮТ

Збірник тез

доповідей студентів
економіко-правового факультету

Київ 2025

УДК 061.3(063)

Дебют: Збірник тез доповідей студентів економіко-правового факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2025 / За заг. ред. д.політ.н., проф. Трофименка М.В., к.пед.н., доц. Демилової Ю.О. Київ, 2025. 176 с.

Редакційна колегія: д.е.н., проф. Калініна С.П., к.держ.упр., доц. Балабанова Н.В., к.ю.н., доц. Камардіна Ю.В., к.е.н., доц. Ланська С.П., к.т.н., доц. Мартинюк Г.В., PhD з економіки, доц. Петрик І.В.

Матеріали збірника висвітлюють результати науково-дослідної роботи студентів МДУ, які присвячені питанням економіки та міжнародних економічних відносин, раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища, права, інформаційних технологій, економіки праці тощо.

Рекомендовано до друку та поширення мережею Інтернет Радою молодих вчених Маріупольського державного університету
Протокол № 3 від 28.01.2025.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

СЕКЦІЯ
«ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ДИСЦИПЛІНИ»

<i>Алексєєнко Тамара</i> «КЛІМАТИЧНІ СУДОВІ ПОЗОВИ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ».....	7
<i>Бойко Микита</i> «СИСТЕМА ОБМЕЖЕНЬ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ».....	11
<i>Василевська Тетяна</i> «МОРСЬКЕ ПРАВО В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ».....	14
<i>Верченко Каріна</i> «ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ПРАВА ЛЮДИНИ».....	18
<i>Возіянова Софія</i> «ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА КРИМІНАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ».....	21
<i>Возіянова Софія</i> «ГАРМОНІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗА».....	24
<i>Гришук Евеліна</i> «ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН: ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ».....	26
<i>Дзигар Дар'я</i> «ВІД COVID-19 ДО МАЙБУТНІХ ПАНДЕМІЙ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ, ВИКЛИКИ ТА ВПЛИВ ПАНДЕМІЧНОЇ УГОДИ ВООЗ НА ГЛОБАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я»	29
<i>Зеленський Богдан</i> «ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ».....	33
<i>Клочко Сергій</i> «ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ В РЕСПУБЛІЦІ ХОРВАТІЯ»	38
<i>Кушнеренко Катерина</i> «ПРОБЛЕМИ КАРАНТОСІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 210 КК УКРАЇНИ».....	41
<i>Мамедов Ніджат Муханнат огли</i> «ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І КУЛЬТУРНА РІЗНОМАНІТНІСТЬ: ПРАВА ЛЮДИНИ І ЗАХИСТ МЕНШИНИ»	45
<i>Мартиненко Юлія</i> «ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ».....	48
<i>Новікова Ірина</i> «ОДНОСТОРОННІ АКТИ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ».....	50
<i>Паушико Діана</i> «ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРАНЦІЇ»	53

<i>Паркер Марк</i> «ДИПЛОМАТИЧНЕ ТА КОНСУЛЬСЬКЕ ПРАВО: СПІВВІДНОШЕННЯ З НАЦІОНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН»	56
<i>Скасевич Алла</i> «ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ».....	59
<i>Салонинка Олександр</i> «ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО УКРАЇНИ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ»	62
<i>Тоцький Єгор</i> «ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ».....	65
<i>Трифонов Дмитро</i> «ЩОДО ПОНЯТТЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ПРОЦЕДУР».....	68
<i>Урус Анна</i> «ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ГАРАНТІЙ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ».....	70
<i>Цикура Дмитро</i> «ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ».....	73
<i>Чепи Денис</i> «МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ОХОРОНИ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ».....	75
<i>Чехлай Таїсія</i> «ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ».....	78
<i>Чехлай Таїсія</i> «МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ».....	82
<i>Шебаніч Віталій</i> «ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»	85

СЕКЦІЯ

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА»

<i>Бочевська Марія</i> «ПРОБЛЕМА ПИТНОЇ ВОДИ В УКРАЇНІ»	91
<i>Трегуб Анастасія</i> «ДИНАМІКА ВИКИДІВ СПЛУК СІРКИ В АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ УКРАЇНИ У 2019-2023 РОКАХ».....	94
<i>Бочевська Марія</i> «ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ У СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ».....	96
<i>Ляшенко Ігор</i> «ЗАГАЛЬНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ АЗОВСЬКОГО ТА ЧОРНОГО МОРІВ»	98

<i>Почесть Олександр</i> «ГЛОБАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ».....	102
<i>Петухова Агнеса</i> «ВПЛИВ ЗЕЛЕНИХ ДАХІВ ТА ВЕРТИКАЛЬНОГО ОЗЕЛЕНЕННЯ НА ЯКІСТЬ ПОВІТРЯ В МІСТАХ».....	104
<i>Удовика Милана</i> «ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ».....	106
<i>Бочевська Марія</i> «ВПЛИВ УРБАНІЗАЦІЇ НА ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН МІСТ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ»	110
<i>Буличова Марія</i> «ЗАБРУДНЕННЯ СВІТОВОГО ОКЕАНУ ПЛАСТИКОМ».....	113
<i>Сердюк Сергій</i> «PRINCIPLES OF GREEN POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE»	115

СЕКЦІЯ

«СУЧАСНІ ТRENДИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ:

ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНИЙ АСПЕКТ»

<i>Іваненко Микита</i> «ВПЛИВ КЛЮЧОВИХ АСПЕКТІВ ПРАЦІ НА ФОРМУВАННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ».....	117
<i>Ковтуненко Марія</i> «СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ».....	120
<i>Козлов Владислав</i> «СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ».....	123
<i>Кордонець Костянтин</i> «ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАЙНЯТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ»	126
<i>Кордонець Сергій</i> «ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ПРОВІДНИЙ ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН»	129
<i>Мінасова Карина</i> «ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ».....	132
<i>Рідченко Ельвіра</i> «СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ КОНФЛІКТИ: МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ ТА МІНІМІЗАЦІЯ РИЗИКІВ»	135
<i>Савчук Анастасія</i> «ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РИНОК ПРАЦІ: ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ»	137
<i>Селіверстова Ольга</i> «ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ КИТАЮ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ»	140
<i>Сотник Владислав</i> «МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА РОЗВИНЕНИХ КРАЇН: ДОСВІД США»	143

<i>Сталінська Анастасія</i>	«ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНА ЕКОНОМІКА: СУЧАСНИЙ ПІДХІД».....	147
<i>Токаренко Єлизавета</i>	«ЗБЕРЕЖЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ПРОФІЛАКТИКА ВИГОРАННЯ»	150
<i>Шарафан Владислав</i>	«ПРОБЛЕМИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ»	153

СЕКЦІЯ

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

<i>Волошина Катерина</i>	«АНАЛІЗ ВПЛИВУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ШІ) НА СФЕРУ ЦИФРОВОГО ДИЗАЙНУ»	157
<i>Дерев'янка Андрій</i>	«ДОСЛІДЖЕННЯ УПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМУ РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»	159
<i>Боговик Анна</i>	«ДОСЛІДЖЕННЯ ERP-СИСТЕМ: ЇХ РОЛЬ У СУЧАСНОМУ БІЗНЕСІ ТА ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА»	160
<i>Гавриленко Дмитро</i>	«АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ РОБОТИ З BIG DATA».....	162

СЕКЦІЯ

«ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ КРАЇН В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНЬ»

<i>Дерев'янка Анна</i>	«ТУРИЗМ ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ».....	164
<i>Колесникова Тетяна</i>	«ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ»....	167
<i>Лебедєва Катерина</i>	«ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС»	169
<i>Мітюшкіна Злата</i>	«РОЛЬ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА».....	171
<i>Сломінська Аліна</i>	«ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА»	173

Сотник Владислав,
 I курс, другий (магістерський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
 освітня програма «Управління персоналом та економіки праці»
 Маріупольський державний університет

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА РОЗВИНЕНИХ КРАЇН: ДОСВІД США

Незаперечною особливістю сучасних міграцій є наростання їх масштабів. Основними країнами тяжіння мігрантів є високорозвинені країни, які, в свою чергу, мусять стримувати міграційні потоки та проводити відповідну міграційну політику, що визначає *актуальність* обраної теми. Питанню формування дієвої міграційної політики присвячено роботи багатьох вітчизняних вчених, таких як С. Калініна, Е. Лібанова, О. Маліновська та інші. Проте недостатньо дослідженим залишається питання актуального досвіду розвинених країн світу.

Сучасна міграційна політика США є складною системою, яка, з одного боку, має сталі складові, а з іншого – динамічно змінюється в умовах глобальних трансформацій економічної системи. При цьому першочерговими завданнями міграційної політики США є захист національних інтересів, національна безпека та сприяння ефективному функціонуванню національного ринку праці.

Чисельність мігрантів у США протягом останніх десятиліть постійно зростала: за даними Міжнародної організації міграції, протягом 1990-2020 рр. чисельність мігрантів в країні збільшилась більше ніж вдвічі – на 117% або на 27,38 млн. осіб – з 23,25 до 50,63 млн. осіб відповідно (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів та їх частки у структурі населення США в 1990-2020 рр., млн. осіб, % [1]

Причому на фоні зростання кількості робочої сили в США зі 127,4 млн. осіб у 1990 р. до 165,6 млн. осіб у 2020 р., зростає також частка мігрантів у структурі робочої сили країни – з 14,5% у 1990 р. до 24,8% у 2020 р. (рис. 2).

На обсяги міграції до США впливає візова політика країни, яка дозволяє громадянам певних країн подорожувати до Сполучених Штатів без візи, якщо вони відповідають певним вимогам згідно з американським законодавством. Для громадян всіх інших країн, а також з метою тривалої імміграції необхідно отримати візу.

Рис. 2. Чисельність робочої сили США та питома вага у ній міжнародних мігрантів віком 15-64 роки в 1990-2020 рр., млн. осіб, % [2]

На кількість віз, що надаються США, окрім загальної федеральної міграційної політики, здійснюють вплив також програми, які відображають інтереси окремих штатів (штати прагнуть залучити іммігрантів, включно з новоприбулими, до складу робочої сили на фоні гострої нестачі працівників, особливо в галузі охорони здоров'я):

- у штаті Мен створено комісію з вивчення питання інтеграції лікарів, які пройшли навчання за кордоном, у систему охорони здоров'я штату;
- штат Меріленд скасував вимоги щодо легального перебування медиків як умови ліцензування, сертифікації або реєстрації, що є ключовим кроком у вирішенні проблеми нестачі медичних кадрів у штаті;
- штати Теннессі та Вірджинія зменшили бар'єри для отримання професійної ліцензії для медичних працівників, які пройшли міжнародну підготовку;
- ряд штатів продовжують інвестувати у майбутню робочу силу, забезпечуючи іммігрантам рівний доступ до вищої освіти. Усунення бар'єрів для отримання вищої освіти іммігрантами та біженцями сприяє розвитку місцевої економіки та допомагає студентам повністю розкрити свій потенціал, приносячи користь своїй громаді та державі в цілому;

- у штаті Юта прийнято закон, який розширює доступ до навчання в університетах штату для біженців, шукачів притулку, умовно-достроково звільнених з гуманітарних міркувань, власників спеціальних імміграційних віз та осіб зі статусом тимчасового захисту;
- штат Мінесота запустив програму безкоштовного навчання в коледжах для студентів із малозабезпечених сімей, незалежно від імміграційного статусу;
- у Північній Дакоті створили Управління легальної імміграції з метою допомоги бізнесу в наймі іммігрантів для вирішення проблем з робочою силою в штаті (дана ініціатива отримала потужну двопартійну підтримку);
- у штаті Мінесота при Департаменті зайнятості та економічного розвитку штату було створено Управління у справах нових американців. Офіс обслуговуватиме новоприбулих, надаючи їм доступ до програм економічного розвитку та робочої сили в штаті;
- у штаті Арізона створено Комітет з вивчення талантів нових американців для оцінки зайвих бар'єрів на шляху інтеграції робочої сили, з якими стикаються нові американці.

Таким чином, все більше штатів визнають важливість іммігрантів для розвитку громад та інвестують у їхній добробут. Очікується, що за період 2016-2060 рр. частка населення США, яке народилося в Америці, зросте на 20%, у той час як очікуваний приріст частки населення іноземного походження становитиме 58% [3].

Загалом у міграційній політиці США зроблено акцент на комплексності та багатоваріантності віз для тих, хто має бажання приїхати до країни. Деталізація алгоритмів отримання того чи іншого виду візи, їх відповідність загальнонаціональним вимогам щодо складу іммігрантів дозволяє на державному рівні функціонувати дієвій системі контролю міграційних переміщень з пріоритетом захисту національних інтересів.

Література

1. Статистика з міжнародної міграції. ДЕСП ООН. New York. URL: www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock (дата звернення: 20.12.2024)
2. ILO Global Estimates on International Migrant Workers Results and Methodology. 2021. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_808935.pdf (дата звернення: 22.12.2024)
3. Avilez J. States Continue to Lead on Inclusive Immigration Policies: A 2023 Midyear Review of State Legislative Sessions. *Immigration Impact*. 2023. URL: <https://immigrationimpact.com/2023/07/31/2023-review-immigration-state-legislation/> (дата звернення: 20.12.2024)

Дебют:

Збірник тез доповідей студентів економіко-правового факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2025

У збірнику публікуються праці українською, англійською, італійською, німецькою, новогрецькою мовами.

Комп'ютерна верстка: Ірина ПЕТРИК